

KERK IN HET MIDDEN TE WACHTEBEKE – OVERSLAG

Verslag van het participatietraject over de herbestemming van de Onze-Lieve-Vrouwgeboorte kerk Overslag

Platteland Plus: Vlaanderen en provincie Oost-Vlaanderen investeren in hun platteland.

Inleiding	4
Project Kerk in het midden	4
Problematiek plattelandskerken	4
Eerste pilootkerk is Overslag	5
1. De kerk van Overslag in het midden van het dorp	7
1.1. Overslag, een grensdorp	7
1.2. De Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk in Overslag en de omliggende site.....	8
Korte geschiedenis kerkgebouw	8
Eigenaar en omschrijving kerkgebouw	9
Kerkhof – Dreef – Omer Van Puyveldeplein.....	9
1.3. Dorpsvoorzieningen in Overslag	10
1.4. Het verenigingsleven in Overslag	10
2. Het participatietraject: Allen aan de slag... met de kerk van Overslag	11
2.1. Beginsituatie: de contouren van het participatietraject.....	11
Pastoraal plan - Kerkenbeleidsplan	11
Beslissingen rond het kerkhof	11
Overeenkomst gemeente- en kerkbestuur met de projectpromotoren Kerk in het midden	12
2.2. Doelstellingen van het participatietraject	12
2.3. Verloop van het participatietraject.....	13
2.3.1. Voorbereiding	13
Opstart projectteam	13
Stakeholdersanalyse.....	13
Bijeenkomst direct betrokkenen bij de kerk	13
Werkgroep voorbereiden publiek startmoment	13
Schematische voorstelling participatietraject Overslag:	14
2.3.2. Publiek startmoment	15
2.3.3. Kerngroep	16
2.3.4. Een proces bestaande uit drie participatietrajecten	17
Schematische voorstelling van de drie participatietrajecten.....	17
A. Traject toekomstverkenning	18
Aanpak van de participatiesessies.....	20
B. Creatief traject.....	28
C. Traject verhalen.....	28
2.4. Verwerken van de resultaten	30
2.4.1. Een werkgroep verwerkt en verfijnt.....	30
2.4.2. Naar een gedeelde visie en een toekomstconcept.....	31

2.4.3. Naar een visualisatie van het toekomstconcept	34
2.5. Toonmoment.....	41
3. Natraject.....	45
3.1. Haalbaarheidsstudie kerk en plein	45
3.2. Positie kerkbestuur	45
3.3. Positie gemeentebestuur (beheer gebouw en kerkhof)	45
3.4. Positie bisdom	46
3.4.1. Procedure onttrekking gebouw aan de eredienst	46
3.4.2. Opheffing parochie en samenvoegen met andere parochie	46
3.5. Waarderen, selecteren en herbestemmen van roerend religieus erfgoed	47
Besluit	48
Colofon	49

INLEIDING

PROJECT KERK IN HET MIDDEN

Neven- of herbestemmingen van kerkgebouwen worden vaak beslist zonder veel mogelijkheid tot inspraak van de bevolking. Wanneer de visie van de parochianen of inwoners toch gevraagd wordt, is dat veelal beperkt. Nochtans is de betrokkenheid van veel mensen op de toekomst van een kerkgebouw groot.

Het project Kerk in het midden vertrekt vanuit die vaststelling en richt zich uitdrukkelijk op parochiekerken in plattelandsgemeenten. De projectpromotoren (dienst Erfgoed Provincie Oost-Vlaanderen en Vormingplus Gent-Eeklo vzw) werken hierbij vanuit een visie: de weg naar herbestemming van een kerk is een kans om de betekenis van dit gebouw te actualiseren en om diverse lokale gemeenschappen te betrekken bij het kerkgebouw en bij hun leefomgeving. Kerkgebouwen zijn immers een centraal gegeven in een dorp. Zo'n participatieproces rond herbestemming van een parochiekerk kan bovendien tot een nieuwe dynamiek leiden in een plattelandsdorp.

Wachtebeke - Overslag was de eerste case in het project Kerk in het midden. De inwoners, organisaties en verenigingen werden er begeleid om samen naar een geschikt nieuw gebruik of toekomstige functie voor hun kerkgebouw te zoeken. De resultaten van dit participatietraject, dat liep van oktober 2017 tot en met november 2018, zijn te lezen in dit verslag.

PROBLEMATIEK PLATTELANDSKERKEN

Het ruime, historisch gegroeide aanbod van parochiekerken contrasteert vandaag met de sterk afgenomen religieuze praktijk. Het religieuze erfgoed wordt als gevolg hiervan steeds meer geconfronteerd met leegloop en leegstand en de vraag hoe het gebruik van deze gebouwen zal evolueren in de toekomst. Sinds 2011 leidde dit tot een situatie waarbij op verschillende plaatsen in Oost-Vlaanderen al kerken zijn gesloten (Zwalm, Wetteren, Horebeke, Lokeren, Aalst, enz.). Daartegenover kampen andere maatschappelijke functies of organisaties met ruimtetekort. Dit is mogelijk complementair aan de vraag om parochiekerken meer en beter te gebruiken.

Veel besturen en overheden blijven met vragen zitten en weten niet tot wie ze zich moeten wenden of met welke partners ze hierover in overleg kunnen gaan. Overall in de provincie Oost-Vlaanderen (en uiteraard ook daarbuiten) is deze tendens merkbaar en de confrontatie ermee heeft ook een sterke impact op de dagelijkse werking van de dienst Erfgoed.

Vanuit haar ervaring en werking rond religieus erfgoed van parochiekerken startte de provinciale dienst Erfgoed, in samenwerking met Vormingplus Gent-Eeklo omwille van haar expertise in groepsdynamiek, gemeenschapsvorming en participatie, een plattelandproject (Kerk in het midden) om in twee concrete cases (pilotkerken) door middel van participatie tot gedragen herbestemmingsvoorstellen te komen. Het einddoel van het project is een stappenplan met instrumentenkoffer, dat aangevuld met leerzame praktijkvoorbeelden als leidraad en inspiratie kan dienen voor iedereen of elke lokale gemeenschap die met de herbestemming van een kerkgebouw wordt geconfronteerd en daarmee aan de slag wil.

Deze probleemstelling is bovendien niet louter eigendom van de kerkelijke overheid of van de overheidsgedreven monumentenzorg. De problematiek kent meer en meer een publiek karakter en wordt als een gemeenschappelijke en gedeelde verantwoordelijkheid beschouwd. Een ruimer perspectief creëert mogelijkheden tot het verbreden van het netwerk van betrokken actoren en vergroot daarmee ook de kans dat dynamische visies, strategieën en oplossingen worden ontwikkeld die het religieus erfgoed en de kerkgebouwen maatschappelijk, functioneel en economisch relevant houden.

Een aantal beslissingen en decreten kaderen de praktijk van her- en nevenbestemming:

- Op 24 juni 2011 stelde Vlaams minister voor Binnenlands Bestuur en Onroerend Erfgoed Geert Bourgeois zijn conceptnota "Een toekomst voor de Vlaamse parochiekerk" voor. De conceptnota formuleert drie belangrijke knelpunten: het verbroken evenwicht tussen aanbod en gebruik van parochiekerken, het onder druk staan van het goede beheer van de parochiekerken en een onvoldoende strategische benadering van de problematiek.
- In 2012 volgde vanuit de kerkelijke overheid "Richtlijnen van de Vlaamse bisschoppen voor het gebruik van de parochiekerken", met daarin hun visie op de toekomst van de parochiekerken, uitgaande van de vraag welke kerken pastoraal nodig zijn. De hervormingen in parochies en dekenaten zijn een benadering vanuit een parochiaal en pastoraal oogpunt en houden dus niet noodzakelijk rekening met de erfgoedwaarden van kerkgebouwen. De stijgende secularisering betekent ook een dalend aantal vrijwilligers die zich willen inzetten voor het beheer van de parochiekerk. De financiële impact mag ook niet onderschat worden. Kosten voor het onderhoud of de herstellingswerken van de vaak grote en/of monumentale gebouwen lopen snel op. Een kerkbestuur ontbeert in vele gevallen de nodige financiële middelen; gemeentebesturen zijn wettelijk verplicht hierin bij te springen.
- In de beleidsnota Onroerend Erfgoed 2015-2019 wil minister Geert Bourgeois een langetermijnvisie ontwikkelen die inspeelt op de maatschappelijke en sociaaleconomische ontwikkelingen, waarbij neven- en herbestemmingen bespreekbaar moeten worden. Hiervoor werden de kerkenbeleidsplannen (parochiekerkenplannen) opgemaakt, vaak met de nodige externe expertise.
- De beleidsbrief Onroerend Erfgoed 2015-2016 van minister-president Geert Bourgeois legt opnieuw een bijzondere focus op het gebruik, hergebruik en de herbestemming van (beschermd) kerken, waarbij wordt gesignaleerd dat deze actuele problematiek om een voorzichtige en weloverwogen aanpak vraagt. Algemeen wordt gevraagd aandacht te hebben voor de ruimtelijke draagkracht van de omgeving bij het onderzoek en de advisering ten aanzien van herbestemmingen van onroerend erfgoed. Het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) maakt zo veel mogelijk van de bestaande praktijkvoorbeelden bekend via een databank op hun website.
- Ook het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet, dat in voege ging op 1 januari 2015, heeft een belangrijke impact op de toekomst van de beschermd parochiekerken aangezien er enkel een verhoogde erfgoedpremie kan verkregen worden wanneer het kerkgebouw is opgenomen in een goedgekeurd kerkenbeleidsplan en indien er een beheersplan bestaat.

EERSTE PILOOTKERK IS OVERSLAG

In 2016 dachten de kerkbesturen en het gemeentebestuur na over de toekomst van de kerken in Wachtebeke. Zoals veel andere gemeenten heeft Wachtebeke een goedgekeurd

kerkenbeleidsplan. Hierin staat dat er voor de Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk in Overslag op termijn gezocht moet worden naar een herbestemming. Vanaf 1 juli 2019 zal er geen eredienst meer plaatsvinden en kan het kerkgebouw een nieuw gebruik krijgen. Het gemeente- en het kerkbestuur wilden alle opties openhouden en een grondige denkoefening doen met de inwoners. Daarom stelden ze zich kandidaat voor het project Kerk in het midden. Uit de verschillende kandidaat-kerken werd door de projectpromotoren de kerk van Overslag geselecteerd.

Het project Kerk in het midden koos de kerk van Overslag o.m. omdat de situatie rond de kerk van Overslag duidelijk is: een herbestemming met een concrete timing (vanaf juli 2019). Dit is een uitgangspunt waarover de lokale gemeenschap correct kan geïnformeerd worden. In combinatie met een duidelijke afbakening van het onderwerp van de participatie, namelijk de kerk met haar onmiddellijke omgeving bestaande uit een deel van het kerkhof en het plein, vormt dit een duidelijk uitgangspunt. De participatietraditie binnen de gemeente en de productieve samenwerking met de verschillende wijk- en bewonersplatforms laat toe om de diepgaande participatieplannen van het project Kerk in het midden uit te voeren met een enthousiaste en geëngageerde lokale gemeenschap. De kennis van het gemeentebestuur over haar grondgebied, bewonersgroepen en de sterke samenwerking met de Nederlandse buurgemeente Terneuzen maakt het alvast eenvoudiger om het project op te starten en lokaal te lanceren bij de verschillende bevolkingsgroepen. De - in omvang beperkte - lokale gemeenschap maakt het voor het kerkbestuur niet makkelijk om voldoende draagkracht te bereiken. Daardoor is het ook een uitdaging om binnen het project hiervoor het draagvlak te vergroten en de input en interesse vanuit de participatiemomenten te kanaliseren naar een duurzame ondersteuning van het kerkbestuur en - op termijn - een gecontinueerde betrokkenheid van de gemeenschap bij de kerk als gebouw met een nieuwe functie.

1. DE KERK VAN OVERSLAG IN HET MIDDEN VAN HET DORP

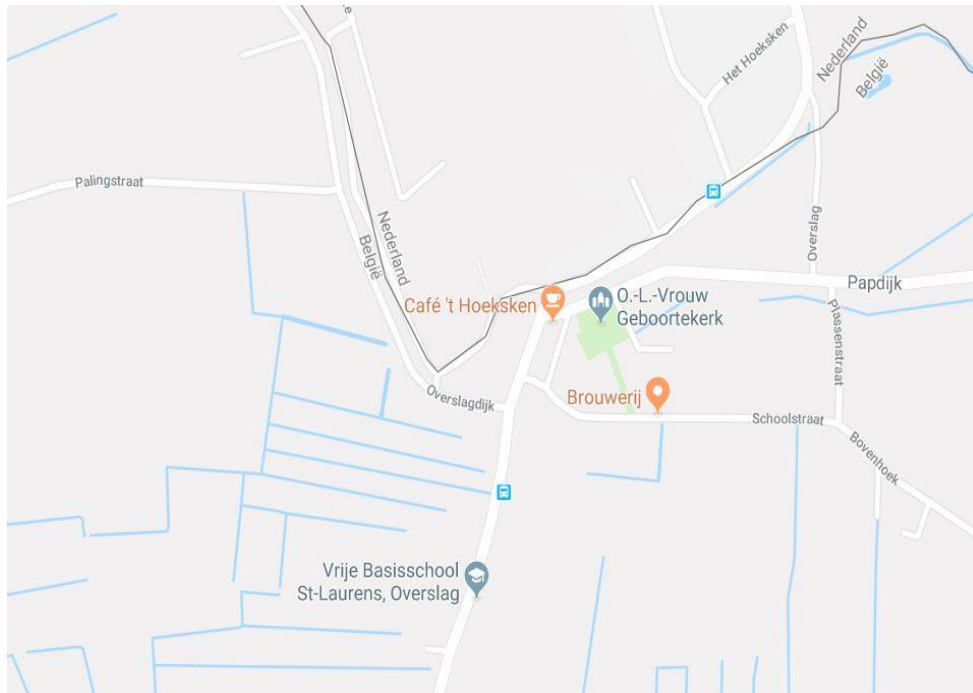
1.1. OVERSLAG, EEN GRENSDORP

Overslag is gesitueerd in de provincie Oost-Vlaanderen op de grens met Nederland. Het ligt op het grondgebied van de gemeente Wachtebeke, een deel van het dorp ligt ook op Nederlands grondgebied (Terneuzen, provincie Zeeland, regio Zeeuws-Vlaanderen).

Kaart: situatie van Wachtebeke-Overslag (google maps)

In Belgisch Overslag wonen ongeveer 600 inwoners, in het Nederlands gedeelte ongeveer 250. De grens vormt een wezenlijk deel van het dorp waarbij verschillende grenspalen nog aanwezig zijn. Naast de kerk is de molenromp van de Ronde Molen een mijlpaal in het lokaal landschap.

Kaart: dorpskern van Overslag (google maps)

1.2. DE ONZE-LIEVE-VROUW GEBOORTEKERK IN OVERSLAG EN DE OMLIGGENDE SITE

De Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk van Overslag behoort geografisch tot het bisdom Gent, dekenaat Lokeren en de nog steeds bestaande parochie Onze-Lieve-Vrouw Geboorte (België en Nederland).

KORTE GESCHIEDENIS KERKGEBOUW

Een eerste grenskapel in Overslag werd ingericht in een schuur. In 1711 kwam de eerste stenen kerk. De kosten voor de bouw werden gedragen door mecenas-bisschop van Gent, Philippe Van der Noot. Zijn wapen prijkt nog steeds boven de huidige toegangsdeur. Hij was voorstander van het oprichten van grenskapellen om de calvinistische invloeden in de regio tegen te gaan. Legaten en giften bepaalden het tempo om de kerk af te werken, al gooidde een brand in 1733 roet in het eten. De bevolking was trouwens vindingrijk om inkomsten aan te trekken voor het onderhoud van de kerk. Tegen betaling konden bijvoorbeeld tot 1844 schapen op het kerkhof grazen.

In 1849 telde de parochie 1100 inwoners. Omdat 98% daarvan kerkgangers waren, werd de kerk uitgebreid met twee zijbeuken, een aparte doopkapel en een bergplaats. Architect Louis Roelandt, stadsarchitect van Gent, tekende de plannen.

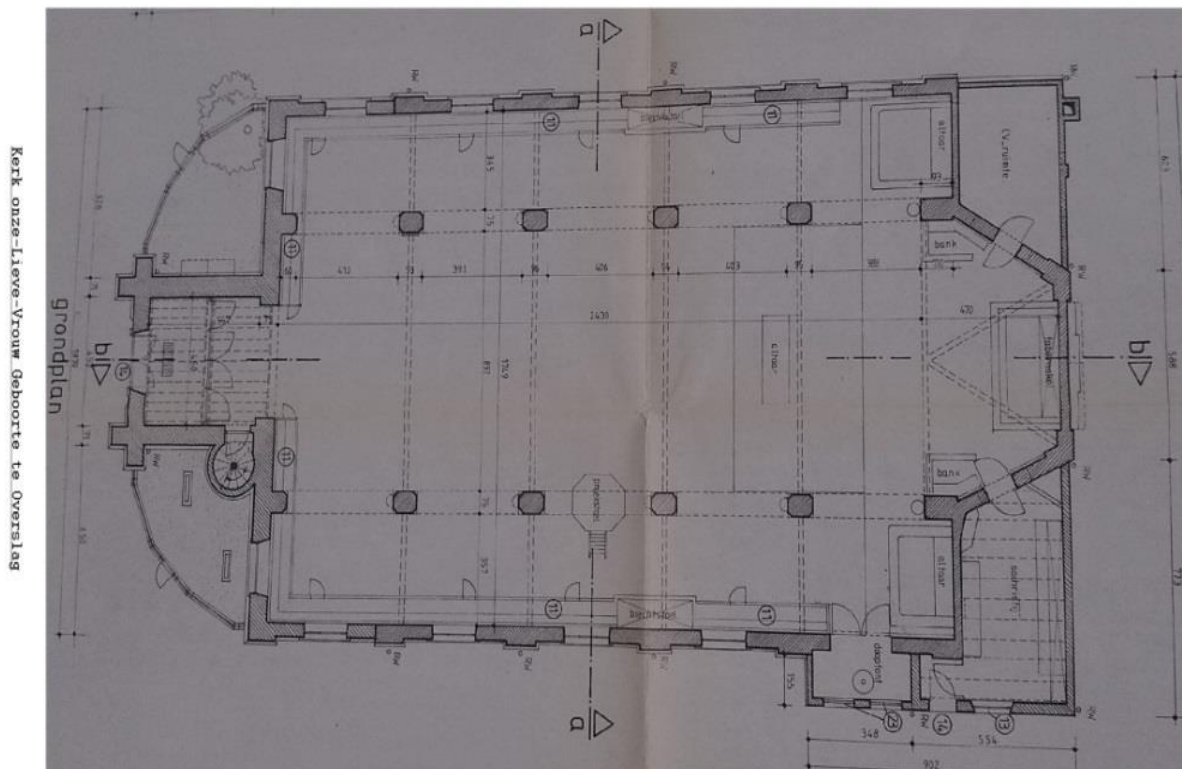
Een tweede uitbreiding naar ontwerp van architect Hendrik Geirnaert verliep niet zo vlot. Al in 1876 vroeg het kerkbestuur toestemming om de kerk te verlengen met één travee en om een nieuwe kerktoren te bouwen, maar die kregen ze uiteindelijk pas twintig jaar later. Onvoldoende middelen en bouwgrond was de reden hiervoor. E.H. Deken De Groote uit Lokeren wijdde de vernieuwde kerk in zijn huidige vorm in op 14 mei 1900. Twee jaar later werden de gekleurde glasramen met vermelding van de schenkers geplaatst.

De Lourdesgrot kwam er op initiatief van E.H. Richard De Buyst. De lokale boeren schonken materiaal voor de bouw. Deze pastoor betaalde ook de stenen muur met de zeven kapellen van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën rond het kerkhof.

EIGENAAR EN OMSCHRIJVING KERKGEBOUW

De eigenaar van het kerkgebouw is de gemeente Wachtebeke, dit in tegenstelling tot wat in het kerkenbeleidsplan staat. Parochiekerken opgericht/gebouwd voor de Franse Revolutie werden in 1794, na de annexatie van onze gewesten, genationaliseerd. Met het Concordaat van 1801 werden de kerken die niet verkocht of afgebroken waren 'ter beschikking gesteld van de eredienst'. Rond 1870 formuleerde het Hof van Cassatie een arrest dat verduidelijkte dat hierdoor de eigendom aan de burgerlijke overheden (in dit geval de gemeentebesturen) toekomt en dus niet aan de kerkbesturen.

De Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk is niet wettelijk beschermd. Het is een zaalkerk opgebouwd in baksteen die bestaat uit een brede middenbeuk (circa 9 meter) en twee zijbeuken (elk circa 4 meter). Aan de westzijde (ingang) is er een vierkante toren uit baksteen met torenspits. De aanpalende sacristie aan de zuidkant van het koor (circa 20 m²) heeft één toilet. De verwarmingsinstallatie staat in een aparte ruimte aan de noordkant van het koor. Naast de doopkapel is er een nieuwe dubbele toegangsdeur, geïnstalleerd als bijkomende evacuatieroute om concerten tot 350 personen te kunnen organiseren.

Bouwfysisch lijkt de kerk in goede staat. Monumentenwacht heeft de laatste (exterieur)inspectie uitgevoerd in 2016.

KERKHOF – DREEF – OMER VAN PUYVELDEPLEIN

Rond de kerk ligt een kerkhof. Het kerkhof is ommuurd aan de noord-, oost- en westzijde. De noordelijke muur, aan de straatkant, is voorzien van zeven kapellen van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën.

Aan de rechterkant (zuiden) van het toegangspad aan de westzijde staat het columbarium en ten zuiden van de kerk is er een dreef naar de oude pastorie. Deze dreef is belangrijk

als aanliegroute voor de kolonie beschermde vleermuizen die gehuisvest zijn op de zolder van de kerk.

Voor de kerk (ten westen) ligt er een groot geasfalteerd plein, het Omer Van Puyveldeplein, aan de zuidzijde afgeboord door een groenzone. De scheiding tussen kerkhof en plein wordt gevormd door de kerkhofmuur met toegangspoort.

1.3. DORPSVOORZIENINGEN IN OVERSLAG

Overslag beschikt over een beperkt aantal voorzieningen, zoals Buurthuis De Zwarte Ruiters, Buurthuis 't Hoekske (NI), de basisschool Sint-Laurens en een openbare speeltuin.

Buurthuis De Zwarte Ruiters (vroegere zaal 'Snoopy') (culturele infrastructuur van de gemeente Wachtebeke) is gelegen op het einde van de dreef, naast de vroegere pastorie. Het is een goed uitgeruste zaal met podium, bar, projectiemogelijkheid, toiletten, keuken, enz. Aanpalend is er een grote tuin met speeltuin en petanquebaan.

Buurthuis 't Hoekske is een iets kleinere zaal gelegen in Nederlands-Overslag. Dit is onder andere het wekelijkse repetitielokaal van harmonie Concordia.

De basisschool Sint-Laurens is gesitueerd op de verbindingsweg tussen Overslag en Wachtebeke, net buiten de dorpskern.

Als gevolg van bewonersparticipatie werd onder leiding van het Wijkplatform Overslag BE-NL een speelplein aangelegd in een hoek van het Omer Van Puyveldeplein.

Overslag wordt gekenmerkt door een beperkte commerciële activiteit. Aan het Omer Van Puyveldeplein is er het dorpscafé 't Hoekske met daar tegenover de frituur De grenspost. Overslag heeft een lokale brouwerij, de brouwerij Broers. Daarnaast zijn er geen winkels of andere horeca in de dorpskern.

1.4. HET VERENIGINGSLEVEN IN OVERSLAG

Overslag is een klein dorp, maar heeft enkele actieve verenigingen, zoals de KVLV, het Feestcomité, het Wijkplatform en de Harmonie. De KVLV verzorgt onder andere één keer per maand een koffiemoment in de kerk na de zondagse eredienst. Het Feestcomité organiseert twee keer per jaar kermis op het plein, in mei en in september. Het Wijkplatform verzorgt allerlei activiteiten georganiseerd op eigen initiatief of op vraag van de gemeente. Tenslotte brengt de harmonie Concordia - al sinds jaar en dag verbonden met Overslag - jaarlijks concerten in de kerk. De basisschool Sint-Laurens heeft een actieve oudervereniging.

2. HET PARTICIPATIETRAJECT: ALLEN AAN DE SLAG... MET DE KERK VAN OVERSLAG

2.1. BEGINSITUATIE: DE CONTOUREN VAN HET PARTICIPATIETRAJECT

PASTORAAL PLAN - KERKENBELEIDSPLAN

Al in 2012 dacht de pastorale ploeg na over de samenstelling van de parochies. De algemene richtlijnen werden neergeschreven in het pastoraal plan (visie 2020) "Stapstenen – Kerkplekken in het dekenaat Lochristi".

Hieruit vertrekkend, stelde de gemeente Wachtebeke een kerkenbeleidsplan op, een plan over de lange termijnvisie op de gebouwen van de eredienst. Dit plan kwam tot stand via overleg tussen kerkelijke verantwoordelijken en gemeente.

Op 29 juni 2017 werd het kerkenbeleidsplan goedgekeurd met volgend besluit: "Gezien het feit dat het gaat om een kleine parochie, met te weinig vrijwilligers om de nodige taken eigen aan een volwaardige parochie uit te voeren; en rekening houdend met de visie van de nieuwe deken verwoord in het parochieblad 'Kerk en Leven' van 7-9-2016 [...] één zondagsviering per 10 000 inwoners volstaat, kunnen we besluiten dat het gaat om een 'kerkgebouw waarvoor op korte termijn een herbesteding onderzocht dient te worden' [...]".

In het plan van aanpak hoe de toekomstige invulling zal worden onderzocht, werd erop aangestuurd om zich kandidaat te stellen voor het project 'Kerk in het midden'. Er werd ook verwezen naar een op te starten stuurgroep om samen met professionals een participatietraject op te zetten. Het projectbureau Herbesteding Kerken werd eveneens aangehaald voor verdere ondersteuning.

De besluiten van het pastoraal plan en het goedgekeurde kerkenbeleidsplan vormden het startpunt van het participatietraject Kerk in het midden in Overslag.

BESLISSINGEN ROND HET KERKHOF

Eén van de grootste bezorgdheden tijdens het traject bleek de toekomst van het kerkhof rond de kerk. Aangezien begraafplaatsen een bevoegdheid van de burgerlijke overheid is - en niet de kerkelijke- , is de gemeente hiervoor de beslissingnemer. Het gemeentebestuur nam beslissingen over het gebruik van het kerkhof tijdens de loop van het project. Het college van burgemeester en schepenen besliste op 9 april 2018 het volgende:

- Men kan nog steeds begraven worden aan de linkerkant van de kerk (straatkant) en bijgezet worden in het columbarium tot en met 30-06-2019. Aan de rechterkant (kant dreef) en aan de achterkant van de kerk is dit niet meer mogelijk.
- De einddatum van alle concessies ligt vast op 30-06-2034. Verlengen van concessies kunnen aangevraagd worden tot en met 30-06-2034.
- Ruimen van de graven aan de rechterkant en achterkant van de kerk (met vervallen concessies): de procedure om deze te ruimen wordt gevolgd. Nabestaanden die dit wensen, kunnen op eigen kosten herbegraven aan de linkerkant van de kerk (concessies tot 30-06-2034) of in de begraafplaats van de Molenhoek.
- Het columbarium zal na 30-06-2019 verplaatst worden naar de linkerkant van het kerkhof.

OVEREENKOMST GEMEENTE- EN KERKBESTUUR MET DE PROJECTPROMOTOREN KERK IN HET MIDDEN

Voor de start van het project Kerk in het midden was er overleg met de lokale beslissingnemers: het kerk- en gemeentebestuur. Op dat moment werd het project diepgaand besproken, ontstond er een duidelijk kader en werden de gewenste einddoelen afgestemd. Om dit vast te leggen werd er een overeenkomst afgesloten tussen de projectpromotoren (de hoofdpromotor Provincie Oost-Vlaanderen) enerzijds en de gemeente Wachtebeke en het kerkbestuur Onze-Lieve-Vrouw Geboorte Overslag anderzijds.

Het doel van Kerk in het midden is de lokale gemeenschap maximaal betrekken bij het herbestemmingsproces van de kerk. In de overeenkomst werd er afgesproken dat kerk- en gemeentebestuur rekening houden met de resultaten van de participatie bij het implementeren van een herbestemming of dat – indien dit niet mogelijk is – zij dit met een gemotiveerde beslissing communiceren aan de lokale bevolking. Deze overeenkomst vormde op die manier een belangrijk uitgangspunt bij het activeren van de lokale gemeenschap om mee de toekomst van het kerkgebouw uit te stippelen.

2.2. DOELSTELLINGEN VAN HET PARTICIPATIETRAJECT

Het doel van het participatietraject werd omschreven door het projectteam (projectpromotoren en lokale projectpartners): het formuleren van één of meerdere gedragen herbestemmingsopties voor de kerk van Overslag op basis van een diepgaande en brede participatie. De herbestemming van de kerk zou binnen dit traject vanuit verschillende invalshoeken belicht worden en verschillende groepen mensen dienden ook bereikt te worden. Van bij de start werd de wens benadrukt om ook mensen en groepen die zich niet verbonden voelen met de kerk te kunnen aanspreken in het traject.

De gemeente gaf bij aanvang de ruimte mee aan de participanten om het Omer Van Puyveldeplein mee te nemen in de denkoefening. Een signaal dat snel opgepikt werd gedurende de het traject.

Daarnaast sprak het gemeentebestuur ook de wens uit dat het eindresultaat van 'Kerk in het midden – Overslag' zou kunnen dienen als basis voor een haalbaarheidsonderzoek, eventueel via het Projectbureau Herbestemming Kerken.

2.3. VERLOOP VAN HET PARTICIPATIETRAJECT

2.3.1. VOORBEREIDING

De procesarchitectuur werd van bij de voorbereiding vormgegeven met en afgestemd op de lokale situatie, de gemeenschap, sleutelfiguren en organisaties en verenigingen.

OPSTART PROJECTTEAM

In Overslag werd er eerst een projectteam samengesteld bestaande uit de projectpromotoren (dienst Erfgoed provincie Oost-Vlaanderen en Vormingplus Gent-Eeklo), het gemeentebestuur en het kerkbestuur. Zij sloten een overeenkomst af om het geheel te verankeren.

STAKEHOLDERSANALYSE

Vervolgens werd een belanghebbendenanalyse (stakeholdersanalyse) gemaakt. Daarmee werd eerst een beeld geschetst van de organisaties, verenigingen of personen die nu al of nog steeds het kerkgebouw gebruiken. Dit zijn de direct betrokkenen of de eerste cirkel (primaire belanghebbenden) rond het kerkgebouw. Concreet voor Overslag waren dit in eerste instantie: (in willekeurige volgorde) Harmonie Concordia, Samankoor, JOIN Gemeentelijk koor, Jeugdmuziekatelier, Oudstrijdersvereniging, Wijkplatform Overslag BE-NL, KVLV Overslag, Sint-Laurens basisschool personeel en ouderraad.

De stakeholdersanalyse werd gedurende het project meermaals aangevuld en geactualiseerd in functie van de doelstellingen en het bereik van het participatietraject.

BIJEENKOMST DIRECT BETROKKENEN BIJ DE KERK

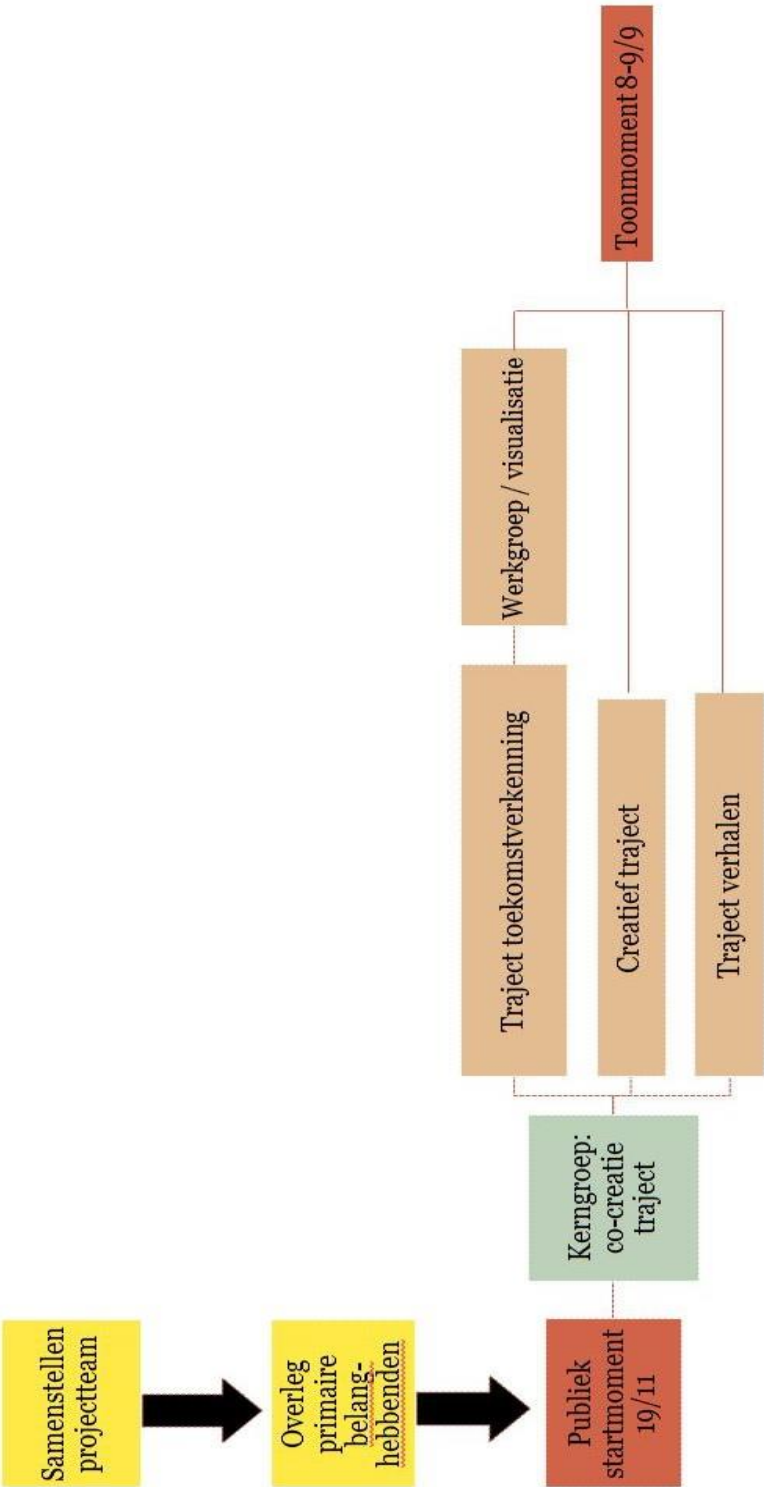
Voor de direct betrokkenen of primaire belanghebbenden werd op 12 oktober 2017 een eerste informatieavond georganiseerd. Doel hiervan was het informeren over de beslissing van het kerkenbeleidsplan, het voorstellen van het project Kerk in het midden, de doelstellingen ervan en het aftoetsen en bespreken van ervaringen met participatie. Er werd meteen ook een oproep gelanceerd naar wie op inhoudelijk en procesmatig vlak het hele participatietraject wilde mee uitwerken en vormgeven. Daarnaast werd het startmoment voor het grote publiek besproken en werden voor de organisatie hiervan ook helpende handen geworven.

Vanuit de bereidheid om het project mee uit te dragen in Overslag namen (een aantal van) deze mensen deel aan de kerngroep die het hele participatietraject mee zou vormgeven.

WERKGROEP VOORBEREIDEN PUBLIEK STARTMOMENT

Tijdens de bijeenkomst van de direct betrokkenen bleken verschillende personen, organisaties en verenigingen bereid om het startmoment voor het grote publiek op 19 november 2017 uit te werken. Hiervoor kwam een werkgroep twee keer samen. Met veel enthousiasme gaven verenigingen en sleutelfiguren het startmoment vorm. Het projectteam faciliteerde en vulde aan waar nodig.

SCHEMATISCHE VOORSTELLING PARTICIPATIETRAJECT OVERSLAG

2.3.2. PUBLIEK STARTMOMENT

Op zondag 19 november 2017 werd het project Kerk in het midden – Overslag voorgesteld aan het brede publiek in de kerk. Tijdens de hele namiddag vonden in totaal ongeveer 180 personen de weg naar de kerk, wat voor deze kleine gemeenschap toch een ruime belangstelling en nieuwsgierigheid betekende.

Het startmoment voor Kerk in het midden Overslag werd georganiseerd los van andere activiteiten door verenigingen of organisaties maar wel met de inzet en hulp van en in samenspraak met deze lokale actoren, zoals voorbereid in de werkgroep.

Het startmoment bestond uit twee plenaire toelichtingen over het project Kerk in het midden en de lokale startsituatie. Complementair daaraan waren zowel de parochieploeg als het gemeentebestuur aanwezig met een informatiestand over het parochiaal plan en het kerkenbeleidsplan. De projectpromotoren en dan vooral copromotor Vormingplus Gent-Eeklo ging in dialoog met de aanwezigen over participatie en het traject en capteerden de eerste bemerkingen of ideeën rond de herbestemming van de kerk. Een eerste keer in dialoog gaan en de temperatuur meten bij een grote groep mensen rond het onderwerp was een belangrijke stap en deze bevindingen werden meegenomen in de manier waarop het proces verder werd uitgetekend.

Om de verhalen over het kerkgebouw en het belang ervan in Overslag te weten te komen en ook om de emoties over het 'sluiten' van de kerk voor de eredienst een plek te geven, lanceerden de projectpromotoren een 'verhalenkaart'. Deze werd uitgedeeld op het startmoment, maar ook nog nadien, en kon gedeponereerd worden in een speciale Kerk-in-het-midden-briefbus in/aan de kerk. De verhalenkaart was een middel om het thema te lanceren en te sensibiliseren over het belang en de symboliek van de dorpskerk bij de lokale gemeenschap.

Natuurpunt vestigde tijdens het startmoment de aandacht op de beschermde vleermuizen in de zolder van de kerk. Deze diertjes waren meteen ook het thema van de kinderanimatie. Verder voorzagen het Wijkplatform, de KVLV en de gemeente Terneuzen in drank en versnaperingen en zorgde een alternatieve opstelling van de stoelen vooraan in de kerk en stoelen met tafels achteraan voor een andere sfeer in het gebouw. Het geheel werd tussendoor opgeluisterd door de organist.

De communicatie over het startmoment gebeurde via de gebruikelijke kanalen van het gemeente- en kerkbestuur (gemeentelijk informatieblad, Kerk&Leven). Er werd bovendien een flyer rondgedeeld op het volledige grondgebied van Overslag (België en Nederland). De lokale pers had aandacht voor dit startmoment, zowel in de aankondiging als in de verslaggeving. En via sociale media werd de aankondiging veel gedeeld.

Het project **Kerk in het midden** is gestart. Overslagnaren en Wachtebekenaren, inwoners van buurgemeenten – ook over de landsgrens heen – en betrokkenen bij de kerk, jong en oud, gelovig en niet-gelovig, gaan samen op zoek naar geschikte herbestemmingen voor de kerk van Overslag. Op 19 november geven we de aftrap. Iedereen is welkom in de kerk van Overslag om de kerk te (her)ontdekken en gezellig samen te zijn.

Ben je nieuwsgierig naar wat er zal gebeuren? Heb je ideeën voor de toekomst van dit gebouw? Wil je graag zelf aan de slag tijdens deze zoektocht? Of wil je de kerk beter leren kennen? Kom dan zeker af.

Iedereen welkom!

**ONTDEK DEZE KERK
MET UWENE EIGENSCHAPPEN**

ZONDAG 19 NOVEMBER 2017, tussen 14u en 17u.

14u: verwelcoming in de kerk van Overslag
14u30 en 16u30: voorstelling project **Kerk in het midden**
Tussen 14u en 17u: doorlopend activiteiten voor jong en oud, muziek, workshops, lokale proevertjes

Met de enthousiaste medewerking van Overslagse verenigingen, de school, het kerk- en het gemeentebestuur en de vele inwoners van Overslag en buurgemeenten.

Volg ons op facebook en
www.kerkinhetmidden.be

2.3.3. KERNGROEP

In november 2017 werd de kerngroep gevormd waartoe eerder werd opgeroepen. Deze lokale mensen bepaalden samen met de projectpromotoren en -partners de vorm van het participatieproces en de uitwerking van de participatiesessies. De kerngroep boog zich ook over de vraag hoe en met wie in Overslag het doel van het participatieproces het best kan bereikt worden. De bijeenkomsten van de kerngroep waren dus geen inspraaksessies over de herbestemming van de kerk, maar ze gingen over het vormgeven van de manier waarop die inspraaksessie georganiseerd konden worden.

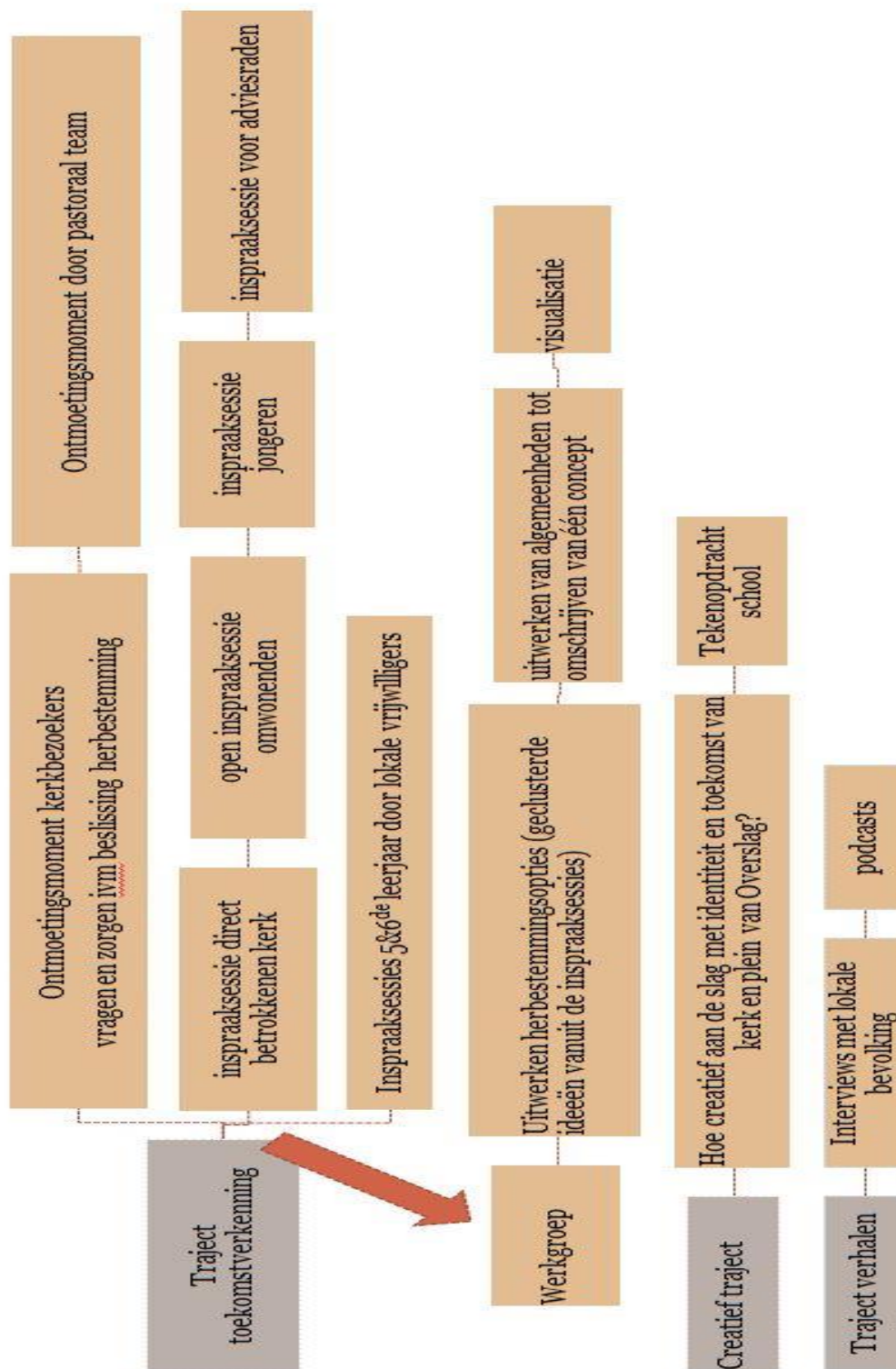
Eén van de eerste punten voor deze groep was nadenken over wat, waar en wie er nog geïnformeerd moest worden over het project. Ook hoe er zou omgegaan worden met de herinneringen en verhalen in verband met de kerk kwam aan bod.

Zo werd het al snel duidelijk dat er verschillende trajecten zouden opgestart worden: voor de parochianen (traject kerkgangers), creatievelingen aan het werk (creatief traject), verhalen en herinneringen over de kerk (traject verhalen) en als belangrijkste het traject toekomstverkenningen.

Ieder van deze trajecten werd begeleid door één of meerdere leden van het projectteam en de promotoren.

2.3.4. EEN PROCES BESTAANDE UIT DRIE PARTICIPATIETRAJECTEN

SCHEMATISCHE VOORSTELLING VAN DE DRIE PARTICIPATIETRAJECTEN

A. TRAJECT TOEKOMSTVERKENNING

Dit traject had tot doel het verzamelen van ideeën voor de toekomst van de kerk en de onmiddellijke omgeving. Er werd dus niet enkel nagedacht over de kerk maar over de volledige site in het dorpscentrum: kerk, begraafplaats en Omer Van Puyveldeplein.

Om een zo groot mogelijke groep mensen te bereiken werden er verschillende doelgroepen bepaald, onder meer kerkgangers, kerngroep, jongeren, gemeentelijke adviesraden en een open sessie voor iedereen die wou deelnemen.

1/ **Kerkgangers**

Er wordt nog wekelijks een eucharistieviering gehouden in de kerk van Overslag. De laatste 'eerste communie-viering' vond plaats in 2016. Op 31 juni 2019 zal de laatste eredienst gevierd worden. Deze mensen werden aangesproken via meerdere oproepen tijdens de eucharistieviering door de pastoor. Uitnodigingen om deel te nemen aan een bijeenkomst over de toekomst van de kerk werden ook aan de inkomdeur gepost.

2/ Om **de kerngroep** te tonen hoe een participatiesessie eruit kan zien, werd er specifiek voor hen een eerste 'oefensessie' georganiseerd. Hierdoor was het ook mogelijk om enkele kleine aanpassingen door te voeren op basis van hun feedback, zodat de participatie nog meer op maat van Overslag werd opgebouwd.

3/ De **jongeren** waren geen makkelijk te bereiken doelgroep. Overslag heeft zelf geen jeugdbeweging. Via de jeugdraad werd er wel goed gecommuniceerd. In functie van deze doelgroep werd er een Instagramaccount aangemaakt, via de Facebookpagina verscheen een digitale uitnodiging die – na rechtstreeks contact met de verantwoordelijken van verschillende jeugdorganisaties – gedeeld werd op hun pagina's. We organiseerden een open participatiesessie voor jongeren.

Twee leden van de kerngroep (tevens leden van de ouderraad) trokken ook naar de basisschool Sint-Laurens (5de en 6de leerjaar) om hun ervaringen uit de oefensessie ook bij deze leerlingen toe te passen, met succes.

4/ De gemeentelijke **adviesraden** en hun leden werden per e-mail gecontacteerd via de adviesraden en het gemeentebestuur. De projectpromotoren stelden het project ook voor op een vergadering van de cultuurraad en de seniorenraad. Meteen lanceerden ze ook een warme oproep om naar de participatiesessie(s) te komen of om algemeen mensen warm te maken om de geplande open sessie bij te wonen.

5/ Tijdens een bewonersvergadering van het Wijkplatform Overslag BE-NL kregen de projectpromotoren de tijd om de oproep voor de **open participatiesessie** te delen en te verduidelijken. In combinatie met een Facebookevenement en een rondgedeelde flyer in Overslag (BE-NL) werden heel wat mensen bereikt.

BEPAAAL DE TOEKOMST!

OVERSLAG, 29 MAART 2018

De kerngroep koos om ervoor om deze flyer dynamisch en misschien iets provocerender te maken. Dit om zoveel mogelijk mensen te betrekken.

Aan de slag ...

MET DE KERK VAN OVERSLAG

DONDERDAG 29 MAART 2018

van 19u30 tot 22u
in zaal 'Zwarte Ruiter'

Kerk in het midden is het overgangstraject van de kerk als godshuis naar een volledig nieuwe bestemming. Iedereen is uitgenodigd om ideeën, dromen en waanzinnige plannen te delen en te toetsen tijdens de **open inspraaksessie**. Gebouw en omgeving zijn het middelpunt van Overslag, **denk mee** over de nieuwe invulling.

Elke mening telt!
Zorg dat je erbij bent!
Zegt het voort!

Het project **Kerk in het midden** werkt grensoverschrijdend en nodigt **alle bewoners BE/NL** uit op 29 maart in zaal Zwarte Ruiter om 19u30 (tot 22u).

Om de organisatie in goede banen te leiden, vragen we om jullie aanwezigheid te bevestigen met **vermelding van naam, voornaam, adres, tel nr en e-mail** via kerkinhetmidden@oost-vlaanderen.be of bel ons op 09 267 72 71.

Volg ons op Facebook en
www.kerkinhetmidden.be

De participatiesessies werden weloverwogen opgebouwd en uitgewerkt. De aanpak voor sommige doelgroepen, zoals bijvoorbeeld de kerkgangers was anders in functie van hun specifieke noden en wensen.

Specifiek voor kerkgangers/parochianen

Het was sinds het publiek startmoment duidelijk dat de kerkgangers of parochianen nog kampten met heel wat vragen, emoties en een geslotenheid rond het feit dat hun kerkgebouw gaat sluiten. Er was tijdens de wekelijkse eucharistievieringen wel regelmatig vanuit de parochie gecommuniceerd over de evolutie. Misschien door de lange aanloop (sinds 2012) en de steeds kleine, voorzichtige stapjes kwam de boodschap dat er geen erediensten meer zouden doorgaan vanaf midden 2019 toch extra hard aan bij deze mensen. Het merendeel van de kerkgangers was dus bij de start van het participatietraject nog niet klaar of bereid om over een nieuwe toekomst, een nieuw gebruik (anders dan de eredienst) van hun kerkgebouw na te denken.

Daarom werd er, naar het model van het maandelijks koffiemoment na de zondagsmis georganiseerd door de KVLV, een extra koffiemoment na de eucharistie van zondag 8 februari 2018 ingepland. Op die manier deden we beroep op een bekend concept waar iedereen zich wat comfortabeler bij voelde. De pastoor maakte dit de twee zondagen ervoor bekend tijdens de eredienst en riep de dag zelf ook op om te blijven en deel te nemen.

Er was gepland om de parochianen of kerkgangers te vragen naar hun bezorgdheden nu het gebouw in de toekomst niet meer als kerk zal gebruikt worden. Hoe voelen ze zich daarbij? Wat zien ze als praktische gevolgen? Is er een afscheidsmoment nodig? Wat zouden ze graag nog zien gebeuren vóór de laatste eredienst plaats heeft? Na een korte introductie waarop de projectpromotoren uitlegden wat de beginsituatie was (volgens het parochiaal en kerkenbeleidsplan) en hoe de sessie zou verlopen, werd aan de groep gebleven parochianen gevraagd om zich met een kop koffie te verdelen over een aantal tafels. Verschillende begeleiders zouden dan met een aantal vragen/thema's langskomen voor een gesprek.

Het werd vlak na de eredienst al duidelijk dat deze participatiesessie anders dan gepland zou verlopen. De mensen bleken nog zeer emotioneel te zijn omdat het voor hen toen nog steeds niet helemaal duidelijk was dat de kerk zou onttrokken worden aan de eredienst (sluiten). Ze vonden het moeilijk aan te sluiten bij het traject omdat ze zich uitgesloten voelden bij deze beslissing. Er was weinig animo om na te denken over de toekomst van het kerkgebouw, uitspraken als "We worden pas gehoord wanneer de beslissing al gevallen is", "Het is al beslist" of "We hebben niks te zeggen" vormden de algemene teneur. De meeste parochianen verlieten dan ook het kerkgebouw, een tiental mensen bleven over en de projectpromotoren hadden met hen een goed gesprek en konden zo toch de nodige informatie verzamelen.

De bezorgdheden van de kerkgangers zijn:

- De grootste bezorgdheid was het kerkhof en de mogelijkheid er begraven te worden. Er werd duidelijkheid gevraagd aan de gemeente hieromtrent.
- Waarom moet Overslag sluiten en niet Wachtebeke? Bij sommigen is er wrevel omwille van het tijdstip van de eucharistieviering in Wachtebeke.
- Wat zal de gemeente doen met het resultaat van dit project?
- Daarnaast kwam ook de vraag wat er met het roerend religieus erfgoed in de kerk zou gebeuren. Er was de vraag om de Mariagrot op het kerkhof te behouden.

De wensen van de kerkgangers zijn:

- Mogelijkheid om eventueel zelf eucharistievieringen te organiseren zonder pastoor. Er ontstond een besef van en begrip voor het nakende emeritaat

(pensioen) van pastoor en diaken. Voor sommigen was het een eyeopener: priester blijf je voor je hele leven, pastoor is een 'job' die je op een bepaalde leeftijd kan/moet stoppen.

- De mogelijkheid om toch nog begrafenissen te laten doorgaan in het kerkgebouw.

Aanpak andere participatiesessies

De aanpak van de participatiesessies voor de andere doelgroepen was gelijkaardig en volgde eenzelfde opbouw.

Voor het verzamelen van toekomstideeën voor de kerksite werd er eerst stilgestaan bij de eigenheid van en de noden/behoefte in Overslag. Er werden antwoorden gegeven op vragen zoals: "**Waarom** woon je in Overslag? Wat vind je **typisch** voor Overslag? (**identiteit**) Als je kon, wat zou je in Overslag **veranderen**? Wat zou je zeker **behouden** in Overslag?" Dit werd samengebracht in een aantal woordwolken (één per vraag/thema) om het visueel makkelijk leesbaar te maken. Daarbij worden de woorden of antwoorden die het meest voorkomen het grootst weergegeven in de woordwolk.

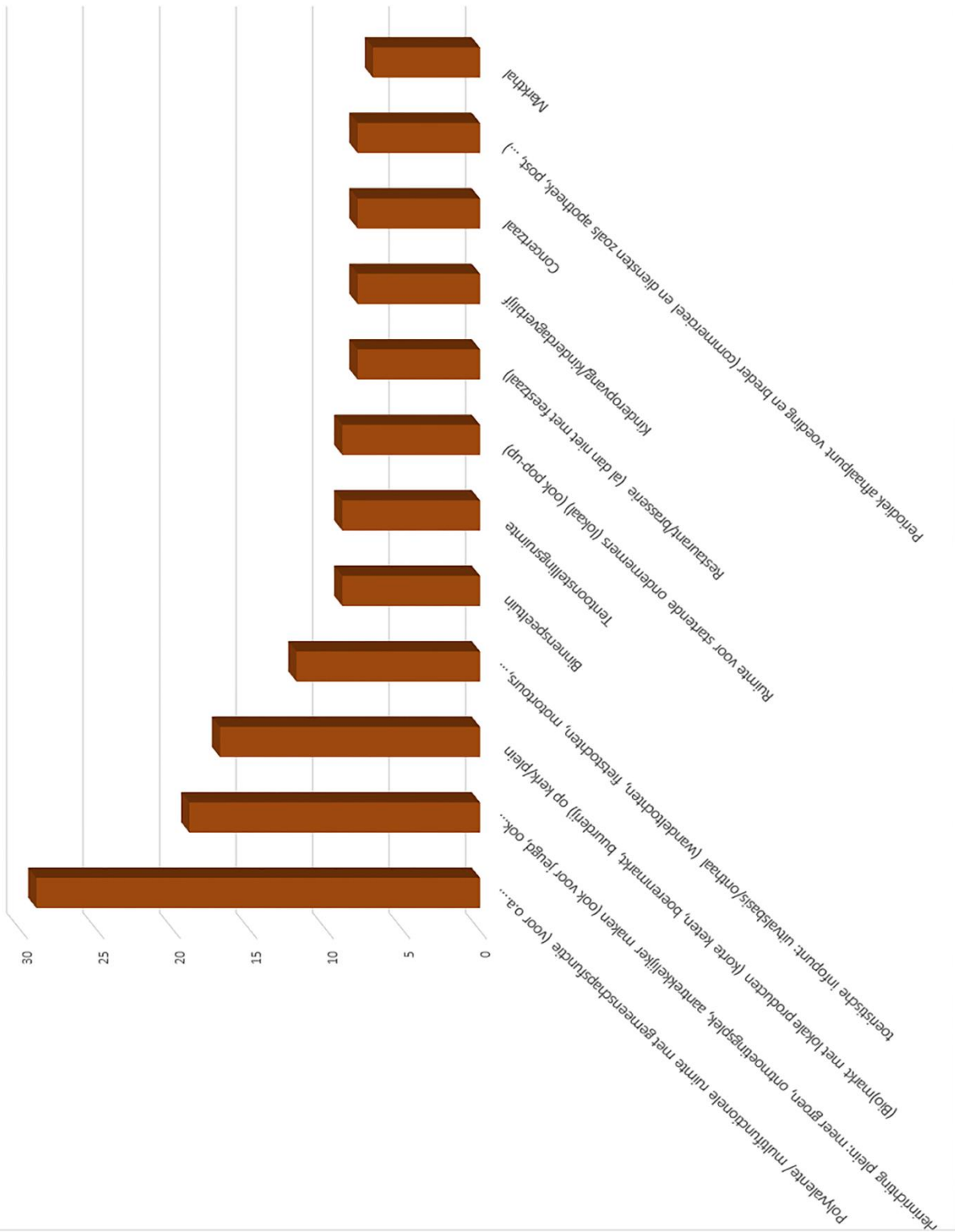
Daarna werd er gebrainstormd rond ideeën voor het mogelijk toekomstig gebruik van de kerk en de site errond. Er werd duidelijk gemaakt dat er nog niet nagedacht moest worden over de uitvoerbaarheid van de ideeën. Deze fase was het divergeren van toekomstwensen.

De geformuleerde ideeën werden toegelicht en verduidelijkt ter plaatse. Vervolgens kregen de deelnemers de kans om aan te duiden voor welke ideeën ze warm liepen en voor welke niet. Deze 'weging' van de ideeën werd teruggekoppeld op de noden en behoeften van Overslag die in het begin werden opgesteld (cf. woordwolken). De weging zelf gebeurde door in duo's samen en dus in overleg met een andere deelnemer drie groene en drie rode duimpjes te kleven bij de ideeën waarvoor er een voorkeur bestond of net niet.

Alle verzamelde ideeën en hun 'weging' werden samengebracht in tabellen. Gelijkaardige ideeën werden gegroepeerd in een aantal categorieën zoals: commercieel, bezinning, cultuur, herinrichting plein, horeca, jeugd, multifunctioneel, sport, natuur, ontspanning, religieus, school, sociaal, toerisme, verblijfsactiviteiten, werken, wonen, Hierin werden ook het aantal voorkeuren of afkeuren (weging) verwerkt.

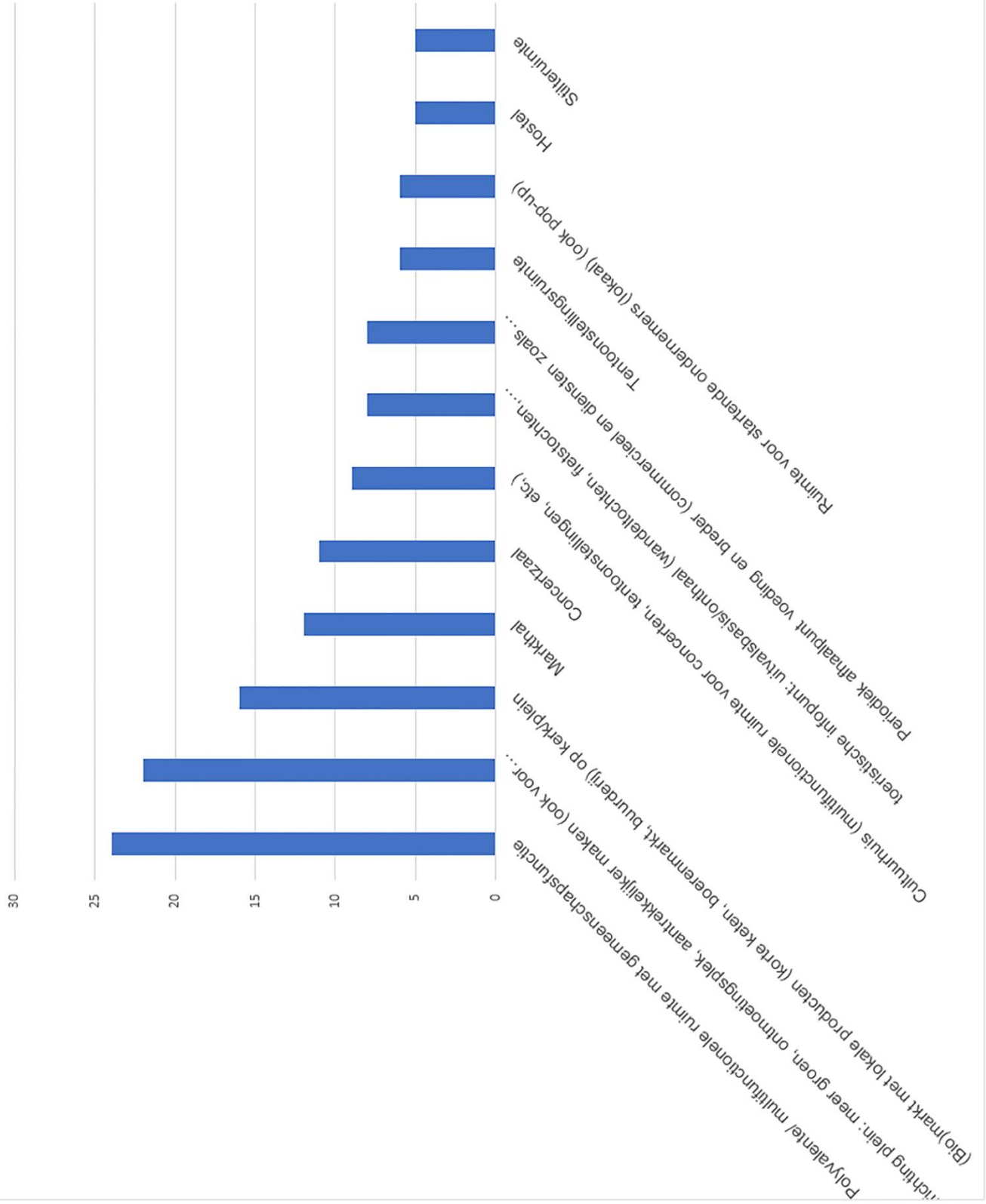
IDEËËN VOOR HERBESTEMMING VOOR KERKEN PLEIN (aantal keren geformuleerd)

WENSEN VOOR HERINRICHTING PLEIN: IDEEËN en VOORKEUREN

OPENLUCHTCINEMA **PARKEERPLAATS**
ONTMOETINGSPLEK
VERBINDING MET KERK
SPORT VOOR JEUGD WINKELAUTOMAAT
AUTODEELPUNT **MEER GROENGEZELLIGER**
MOBILITEITSVOORZIENINGEN **JONG EN OUD**
POP-UPACTIVITEITEN

VOORKEUREN (groene duimpjes) VOOR HERBESTEMMING KERK EN PLEIN

B. CREATIEF TRAJECT

Het doel van dit traject bestond eruit om verhalen, herinneringen, betekenissen, wensen en dromen die iets te maken hebben met Overslag, de kerk en het plein in beeld te brengen op een creatieve wijze. Hiermee ontstond de mogelijkheid om een groter draagvlak te creëren rond het kerkgebouw.

Verskillende creatieve geesten, knutselaars en (amateur)kunstenaars uit alle mogelijke disciplines zoals schilders, tekenaars, fotografen, schrijvers, zangers, muzikanten, mensen die werken met klei, beeldhouwers, mensen die naaien of breien, kortom, iedereen die op een creatieve wijze bezig is gingen hiermee aan de slag, zowel individueel als in verenigingsverband.

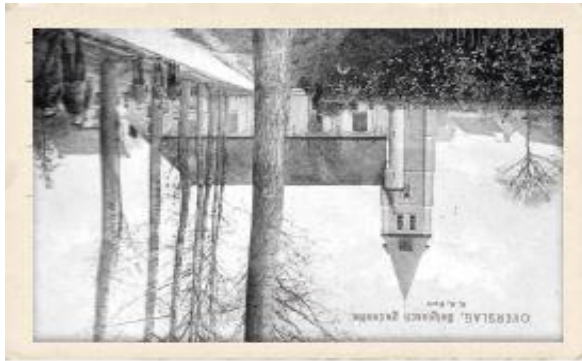
Aangezien de 'creatievelingen' zeer divers zijn, ontstonden er per categorie verschillende werkgroepen. Dit waren: "Geluid & Muziek", "Keramiek", "Fotografie", "Verhalen" en "Schilderijen en tekeningen". Een uitgebreide beschrijving van het resultaat van dit traject werd gebundeld in de brochure van het "Toonmoment kerk Overslag 8-9 september 2018". Kunstwerken werden tentoongesteld tijdens dit weekend.

Dit traject zorgde er mee voor dat de kennis van dit project zich lokaal verspreidde. Bewoners die niet direct betrokken zijn bij het kerkgebouw kregen dit zo ook onder de aandacht. Zo werd er onder andere nog een petitie opgesteld en getekend door 36 personen met ideeën of vragen voor de toekomst van het kerkgebouw. Ook een teken- of knutselopdracht bij de leerlingen van de lokale basisschool in mei 2018 viel hieronder.

C. TRAJECT VERHALEN

Tijdens het traject verhalen werd er gezocht naar de betekenis en de symboliek van de kerk voor Overslag en zijn inwoners. Het doel van dit traject was om verhalen te registreren en de beleving van en rond de kerk te achterhalen en te documenteren. Daarna was het de bedoeling dit te vergelijken met de huidige beleving. Samen nadenken over de identiteit van de gemeenschap (verleden en heden) en ervoor zorgen dat het nieuwe gebruik van de kerk hier geen breuk mee is, vergroot het draagvlak voor de kerk in de gemeenschap.

Dit traject zou een aanvulling worden op het creatief traject. Voor dit traject werd eerst een verhalenkaart opgesteld, die tijdens het startmoment werd uitgedeeld. De kaart bestond uit een "ouderwetse" vergeelde postkaart met daaraan een afscheurbare invulstrook. De (anoniem) opgeschreven verhalen konden in een speciale brievenbus van 'Kerk in het midden' die opgesteld was tussen de ingang deur van de kerk en het hek van het kerkhof gedeponed worden.

**DEPONEER DIT KAARTJE IN
EEN KERK IN HET MIDDEN-BOX**

Herinneringen en verhalen worden op
een oorzeeve manier samengebracht.

Hopen we je hierover contacten? Hetter dan Minister je gegevens.

Voorname en naam: _____

Adres: _____

E-mail: _____ Tel./ gsm: _____

Of mail ons overzicht@kerkoverzicht.nl of bel 0470 20 29 17.

Na meer dan 200 jaar heeft een nieuw
hoofdstuk aan voor de kerk van overslag
in 2019 vindt er de laatste eredienst plaats.
we willen de kerk **herinneren en vieren** en
samen een **toekomstplan** uitzetten.
verhalen verbonden aan de kerk geven we
hierin een plaats.

Wij horen graag jouw verhaal

**HEB JE EEN NIJDE HERINNERING
OF EEN STRAF VERHAAL?**

Daarnaast werden verhalen gesproken dankzij de hulp van de heemkundige kring Vierschaar. Dit traject werd dan uitgewerkt in de vorm van podcasts (interviews met een aantal inwoners). Dit werd zeer enthousiast beluisterd tijdens het toonmoment op de septemberkermis. Een gedeelde betekenisgeving werd er niet gedistilleerd uit het geheel.

2.4. VERWERKEN VAN DE RESULTATEN

2.4.1. EEN WERKGROEP VERWERKT EN VERFIJNT

Na de participatiesessies en de verwerking van de wensen en ideeën voor toekomstig gebruik, besliste de kerngroep om een werkgroep op te richten om de output van de participatiesessies verder te verrijken en uit te werken.

De werkgroep was samengesteld uit leden van de kerngroep, aangevuld met mensen die bij de participatiesessies aanwezig waren en zich verder wilden engageren in dit traject.

De werkgroep was geen nieuw forum voor inspraak. Wel werd er verder aan de slag gegaan met de resultaten van de participatiesessies. Er werd onderzocht welke combinaties van geformuleerde toekomstige functies van het gebouw mogelijk zouden zijn en wat de kritische succesfactoren hierbij zouden zijn. Er werd daarbij ook teruggekoppeld aan de geformuleerde behoeften in Overslag.

De werkgroep focuste op de herinrichting van het plein én de inrichting van de kerk als multifunctioneel gebouw. Deze twee wensen kwamen immers het duidelijkst naar boven drijven bij de participatiesessies. Omdat uit de participatie duidelijk de wens naar voren kwam om de site (kerk en plein) als één geheel te bekijken was dit het uitgangspunt.

De werkgroep kwam drie keer bij elkaar. Bij de eerste bijeenkomst voorzagen de projectpromotoren een oefening van scenario denken, gebaseerd op de resultaten van de participatiesessies, het grondplan van de kerk en luchtfoto's van het dorp. Vanuit de uitgewerkte scenario's omschreef de werkgroep een gedeelde visie. Deze visie vormt de onderbouwing van de in het participatietraject geformuleerde ideeën en wensen voor het toekomstig gebruik van de kerk en het plein.

De werkgroep kwam tot de volgende visie-elementen:

- het kerkgebouw als multifunctionele ruimte
- het kerkgebouw als openbare overdekte ruimte
- het kerkgebouw als centrum in het midden van de gemeenschap
- het kerkgebouw en het plein staan met elkaar in verbinding en versterken elkaar als ontmoetingsplek in het centrum van het dorp
- het kerkgebouw en het plein worden uitgedacht en uitgewerkt op schaalgrootte van Overslag
- het kerkgebouw en het plein hebben belang voor de lokale bevolking
- het plein wordt aantrekkelijker als ontmoetingsplek en wordt groener
- Er wordt bij de herinrichting van het plein rekening gehouden met mobiliteit en verkeersveiligheid

Tot slot: Het geheel wordt uitgedacht rekening houdende met de noden en behoeften van Overslag en haar bevolking en met de al bestaande omliggende locaties en voorzieningen.

De gedeelde visie-elementen mondden uit in een visietekst geschreven door Marc Zaan (zie p. 31-33). Deze tekst omschrijft het toekomstconcept: de kerk wordt een multifunctioneel gebouw met een combinatie van functies uit drie pijlers (commercieel, cultureel/vrije tijd, sociaal) gecombineerd met het plein.

Tijdens de tweede en derde bijeenkomst van de werkgroep werd er nagegaan welke combinaties van functies voor het gebouw mogelijk zouden zijn, passende in de resultaten van de participatie. De werkgroep wilde zo concreet mogelijk gaan in de uitwerking. In die fase was dit echter moeilijk omdat er nog onvoldoende zicht was op cruciale informatie,

zoals potentiële partners of gebruikers voor de invulling. De vaststelling om te gaan werken met een groeitraject kwam meer en meer naar boven.

Binnen het project Kerk in het midden was de mogelijkheid al voorzien, maar vanuit de werkgroep kwam nu ook de vraag naar visualisatie. Kunstenaar Hans De Pelsmacker werd voor de visualisatie aangesproken. Na het overlopen en doornemen van de resultaten van de participatiesessies en kennismaking met het gebouw/plein/omgeving en de werkgroep, kon hij aan de slag. Op de volgende bijeenkomst werd iedereen van werkgroep en kerngroep uitgenodigd voor de presentatie van zijn visualisatie van het toekomstconcept. Er werden drie maquettes gemaakt: één van het hele dorpscentrum, één van het plein/kerksite en één van de kerk.

2.4.2. NAAR EEN GEDEELDE VISIE EN EEN TOEKOMSTCONCEPT

(Tekst: Marc Zaan, lid van de werkgroep Kerk in het midden Overslag)

De kerk wordt een multifunctioneel gebouw met een combinatie van functies uit drie pijlers (commercieel, cultureel/vrije tijd, sociaal). De invulling van het kerkgebouw staat in verbinding met het plein.

Commerciële pijler in het multifunctionele concept

Commerciële functies in de kerk, commerciële functies in een dorp als Overslag, het lijkt op het eerste gezicht allemaal niet zo haalbaar. Toch komt in de geformuleerde wensen van de gemeenschap veelvuldig naar voren dat er behoefte is aan bereikbare winkels en horecavoorzieningen. Teruggebracht naar realistische proporties lijkt er weinig ruimte voor extra voorzieningen, anders dan afhaal- of verzamelpunten. Waarom dan toch gekozen voor een (para)commerciële pijler?

Het kerkgebouw en plein een nieuw leven geven als middelpunt van een gemeenschap, betekent in de eerste plaats dat de nieuwe functie(s) een openbare en zo breed mogelijke invulling behoeven. Een regelmatig terugkerende boerenmarkt klinkt als een leuke invulling, maar zal op zichzelf de functie van nieuwe bestemming niet kunnen dragen. Dat geldt ook voor afhaal- en verzamelpunten voor o.m. voeding, zonder levendige bedrijvigheid binnen het gebouw en de site zullen mensen de nieuwe functies over het hoofd zien en hebben deze als zodanig geen kans om te overleven. Samengevat komt het erop neer dat er bedrijvigheid gecreëerd moet worden die een zekere aantrekkingskracht uitoefent op de (wijde) omgeving.

Gaan we binnen het wensenpakket van de gemeenschap op zoek naar invullingen die, mits op de schaal van Overslag, kans hebben op commerciële basis te overleven, dan springen er een aantal dingen in het oog. (Fiets)Toerisme is een veel aangehaalde mogelijkheid die moeiteloos kan worden gecombineerd met tal van andere onderdelen van het wensenpakket. Toerisme geeft mogelijkheden tot kleinschalige commerciële uitingen. Genoemd zijn bv een hostel, (pop-up) horeca en terugkerende evenementen. Voordeel van een dergelijke basisinvulling voor kerkgebouw en plein zijn een vrijwel continue bezetting en dus bereikbaarheid van het gebouw en omgeving. Als nadeel kan opgeworpen worden dat toerisme buiten het lokale belang valt, daar tegenover kan weer worden gezet dat de levendigheid die dergelijke recreatie met zich mee brengt ook positief kan werken op de leefbaarheid van het dorp.

(Para)Commercieel hebben we het genoemd, omdat veel mengvormen van activiteiten eenvoudiger haalbaar zijn indien ze niet volledig commercieel vatbaar hoeven te zijn. Denk daarbij ook aan de mogelijkheden om werkplekken te creëren voor (kleine) zelfstandigen, dienstensector en vrije beroepen (expliciet genoemd hierbij zijn een apotheek, een

postpunt, spreekuren van een arts, kinesist, tandarts). Ruimte voor startende (lokale) ondernemers bieden, was ook een expliciete wens binnen het participatietraject. Uitgangspunt hierbij is steeds dat de (tijdelijke) verhuur van ruimte een basis levert voor activiteiten die zichzelf niet kunnen bedruipen. Het mengen en samenvoegen van veel activiteiten zorgt voor continuïteit en aanloop in het gebouw en op de site, waardoor de beoogde centrumfunctie zal worden versterkt.

In het kort betekent de (para)commerciële pijler het op zoek gaan naar activiteiten die zichzelf kunnen bedruipen en er voor zorgen dat er leven in de brouwerij komt en blijft. Activiteit die andere activiteit kan genereren, waardoor de kerk en de site uit kunnen groeien tot een volwaardige centrumfunctie voor heel Overslag.

Culturele pijler (te verruimen naar vrije tijd) in het multifunctionele concept

Waar gesproken wordt over het kerkgebouw in Overslag, daar komt de bijzonder goede akoestiek aan de orde. Logisch dat bijvoorbeeld de Harmonie graag haar toevlucht neemt tot de kerk om haar jaarlijkse concerten te geven. Bijna vanzelfsprekend ook dat er vervolgens gekeken wordt naar een culturele invulling van de herbestemming voor kerkgebouw en plein. Een concertzaal, ruimte voor exposities en lezingen, een permanente tentoonstelling over de bijzondere positie van Overslag tijdens *Den Grooten Oorlog*, het komt allemaal naar voren in het wensenlijstje dat de gemeenschap van Overslag heeft opgesteld. Laten we ook de vleermuizen niet vergeten, die met hun woonst op de zolder van de kerk een plek hebben gevonden waar zeldzame soorten zich thuis voelen, ook die zijn de aandacht meer dan waard.

Een culturele bestemming dus, voordelen zijn er genoeg te noemen, aan de keerzijde lopen we snel aan tegen, opnieuw, de schaal van Overslag. Eén weekend per jaar concerten van de Harmonie zijn niet voldoende om levensvatbaar te zijn als concertzaal. Andere partijen aantrekken om de kerk te gebruiken voor concerten en/of bijvoorbeeld (film)voorstellingen is een mogelijke lijn. Dit betekent evenwel dat er een zeer uitgekiend programma zal moeten worden ontwikkeld om voldoende leven in de brouwerij te brengen en zal tevens veel breder moeten worden geëxploiteerd dan de inwoners van Overslag zelf om voldoende bezoekers te genereren. Dit kan leiden tot een onevenredig grote belasting op de kern in de vorm van overlast door bezoekers en parkeerders, het kan zeker ook tot een zekere vervreemding leiden ten opzichte van het gebouw, daar waar er juist een meer centrale functie aan wordt toegedacht.

Concerten, voorstellingen, lezingen, exposities, ja, een kerkgebouw als dit kan daar de uitgelezen plaats voor zijn, nee, het voelt in eerste instantie niet als een invulling die zelfstandig een nieuwe centrumfunctie voor de gemeenschap kan vormen. In de eerste plaats door de schaal, in een tweede plaats door de veelzijdigheid van het mogelijke aanbod, dat die schaalproblemen alleen maar zal benadrukken. Moeten we de culturele pijler dan op voorhand afschrijven? Zeker niet. Als onderdeel van een breed pakket kan het een prachtige basis zijn voor een verdere invulling van de herbestemming. Sterker nog, het is één van de vormen van herbestemming die het dichtst aansluit bij het huidige nevengebruik van het gebouw en er zal zeer zeker draagvlak voor te vinden zijn bij de gemeenschap.

De akoestiek, de ruimte en de bereikbaarheid zijn zeker troeven om kerkgebouw en plein om te vormen tot een cultureel centrum. De schaal van Overslag lijkt hier de beperkende factor. Voeg daarbij de aanwezigheid van diverse vormen van cultuurcentra binnen de directe omgeving en gemeente en het moge duidelijk zijn dat de site met een strikt cultuurgebonden invulling niet de beoogde centrumwerking zal kunnen krijgen. Wat wel van groot belang is, is dat bij de invulling van de nieuwe bestemming juist rekening wordt

gehouden met de geroemde akoestiek en de bruikbare ruimte voor culturele invulling. De cultuurpijler lijkt daarmee de grootste uitdaging van het project te kunnen worden.

Sociale pijler in het multifunctionele concept

Minder voor de hand liggend misschien, maar zeker zo belangrijk voor een kleine kern als Overslag is de sociale pijler. Een van de grootste beperkingen van een relatief afgelegen kleine kern is het gebrek aan voorzieningen en directe toegang tot diensten en hulpverlening. Ruimte creëren voor diensten die geen voedingsbodem hebben voor voltijdse vestigingen kan daarbij één van de mogelijkheden zijn. Denk aan een afhaalpunt voor medicatie, spreekuren, post of andere diensten. Vergeet ook vooral de mogelijkheden niet om ondersteunende functies aan te bieden voor lokale diensten die nog wel aanwezig zijn, zoals de lagere school en bijvoorbeeld kinderopvang. De ruimte in de kerk kan ongekende mogelijkheden bieden indien bereikbaar en voldoende flexibel ingericht.

Kijken we naar de wensenlijst van de gemeenschap, dan vinden we daarin de vraag naar voorzieningen waarvan iedereen eigenlijk weet dat ze op schaal van Overslag nooit echt haalbaar zullen zijn. Een winkelcentrum creëren zal weinig rendabel zijn, een periodieke boerenmarkt biedt een heel ander perspectief. Dergelijke initiatieven kunnen de centrumfunctie van kerkgebouw en plein versterken en ook samenbrengen. Waar in de zomer juist de site een bijzondere plek kan worden voor een dergelijk initiatief, daar kunnen de koudere periodes prima worden opgevangen binnen de ruimte van het gebouw zelf. Wanneer binnen- en buitenruimte voldoende op elkaar worden afgestemd kunnen ze elkaar alleen maar aanvullen.

Sociaal, het is een lastige term. Enerzijds past ze perfect bij het beoogde doel om kerkgebouw en plein een nieuwe centrumfunctie te geven, anderzijds is ze zeer afhankelijk van de (omvang van) de doelgroep. Toch biedt de sociale pijler een aantal pluspunten die we niet opzij mogen schuiven. Regelmatig terugkerende activiteiten worden algemeen gezien als win-win voor de centrumfunctie van kerkgebouw en plein. Daarnaast kan het koppelen van sociale projecten aan de herbestemming ook een opsteker zijn voor de leefbaarheid van de gemeenschap. Heel kort door de bocht zou een pop-up terras een prima basis kunnen zijn voor een reïntegratieproject, zou een fietsreparatiewerkplaats prima kunnen passen in eerder genoemde toeristische troeven en tegelijkertijd werk kunnen bieden aan herintreders op de arbeidsmarkt. Het zijn beide slechts hersenspinsels die de sociale pijler duiden als de mogelijke lijm tussen veel verschillende invullingen van de herbestemming.

De sociale pijler kent eigenlijk twee kanten. Ten eerste het versterken van het sociale draagvlak binnen de gemeenschap, het herstellen van de afbrokkelende voorzieningen en de leefbaarheid van de kleine kern als zelfstandig dorp. Daarnaast biedt het ook kansen om Overslag met behulp van diverse kleine sociale projecten op de kaart te zetten en mogelijkheden te ontwikkelen die hier anders niet aan bod zouden komen/verloren zouden gaan. Een herbestemming waarbij kansen gecreëerd worden voor mensen die anders mogelijk buiten de boot zouden vallen, juist door de kleine schaal van Overslag, sluit verrassend dicht aan bij de bestaande bestemming van het gebouw. Daarom alleen lijkt het belangrijk om de sociale pijler van de herbestemming ruim de aandacht te geven die zij verdient.

2.4.3. NAAR EEN VISUALISATIE VAN HET TOEKOMSTCONCEPT

Beeldend kunstenaar en architecte Hans De Pelsmacker en Albertina De Pelsmacker visualiseerden het toekomstconcept. Ze baseerden zich hierbij op de resultaten van de participatiesessies en het werk van de werkgroep.

De **dorpskern** van Overslag:

De kerk, het plein, het (speel)pleintje, de dreef, de Zwarte Ruiter en de tuin zijn geen geïsoleerde plekken, maar vormen **één geheel** in de dorpskern van Overslag.

Bij de nieuwe invulling van kerk en plein wordt rekening gehouden met de **schaalgrootte** van Overslag en het kleine aantal inwoners. Het gaat dus om een kleine ingreep in het belang van de lokale bevolking.

- Kerk en plein vormen samen één **ontmoetingsplek**.
- Het plein wordt **groen, aantrekkelijk en veilig**.
- De kerk wordt een **multifunctionele ruimte**.

Hierin wordt de kerk een **multifunctioneel** gebouw dat in verbinding staat met het plein. Het plein zal aantrekkelijk zijn als een **groene ontmoetingsruimte**. We plaatsen de kerk terug **in het midden van de gemeenschap**. De functies van het gebouw en van het plein zijn van belang voor de lokale bevolking. De kerk wordt als het ware een **openbare overdekte ruimte**.

We trekken de kaart van **ontmoeting**. We willen dat er volop **bedrijvigheid** is in de kerk en dat het kleine dorp op die manier leefbaarder wordt. Allerhande **culturele** activiteiten kunnen plaatsvinden in het gebouw. Kleinschalige **commerciële** activiteiten kunnen ook onderdak vinden in het nieuwe concept. Het concept moet rekening houden met de noden van Overslag en haar bevolking en is complementair aan de voorzieningen in de buurt.

De **inwoners** van Overslag en Wachtebeke kunnen verder mee nadenken over de verdere concrete invulling van het gebouw.

Het plein

Het plein wordt één groene vlakke met een nieuwe weg om de garages van de bewoners te kunnen bereiken. Centraal op het groene plein ("The Green") staat een groot vast podium. Er zijn lange banken, veel bomen en voldoende lichtbronnen. De kerkhofmuur tussen plein en kerk wordt gedeeltelijk weggenomen. De muur met de kapellen blijft behouden. Op lange termijn is er een mogelijkheid om het kerkhof weg te nemen en te vervangen door een "groene begraafplaats", zoals in Engeland waarbij gedenksteden her en der in een groene vlakke staan rond de kerk. De Mariagrot zou in dit idee blijven.

De kerk

Het houten, naar voor geschoven podium met het dienstaltaar en het vloertapijt wordt verwijderd. Dit brengt de ruimte terug naar het origineel. De houten lambrisering met zitbank rondom, glasramen, preekstoel en altaren kunnen blijven. Voor de overige elementen zou de ontwerper het liefst hebben dat alles eruit gehaald wordt maar dit moet bekeken worden wat kan/mag blijven in het traject "Waarderen, selecteren en herbestemmen van het roerend religieus erfgoed". Het koor heeft een oorspronkelijk verhoog in natuursteen en kan als podium worden gebruikt voor concerten. Dit kan volledig verborgen worden door gordijnen. De ingreep om het gebouw een flexibele en multifunctionele inrichting te geven bestaat erin om per pijler aan de binnenkant (kant buitenmuur) verplaatsbare wanden te verankeren in de pijlers. De hoogte van deze wanden correspondeert met de hoogte van de lambrisering. Al naar gelang de positie

(open, deels of volledig gesloten) van die wanden (14 in totaal) wordt bijvoorbeeld een marktopstelling met horecahoekje, een concertzaal met achter de wanden opbergruimte, flexibele werkplekken of een expositieruimte bekomen.

Een aparte, flexibele ruimte kan gevormd worden door vier verplaatsbare, vrijstaande, transparante, gekleurde wanden (opgebouwd uit een hoek van 90°) die los of per twee of per vier in de ruimte kunnen gezet worden. Deze gekleurde wanden verwijzen naar de glasramen in het gebouw.

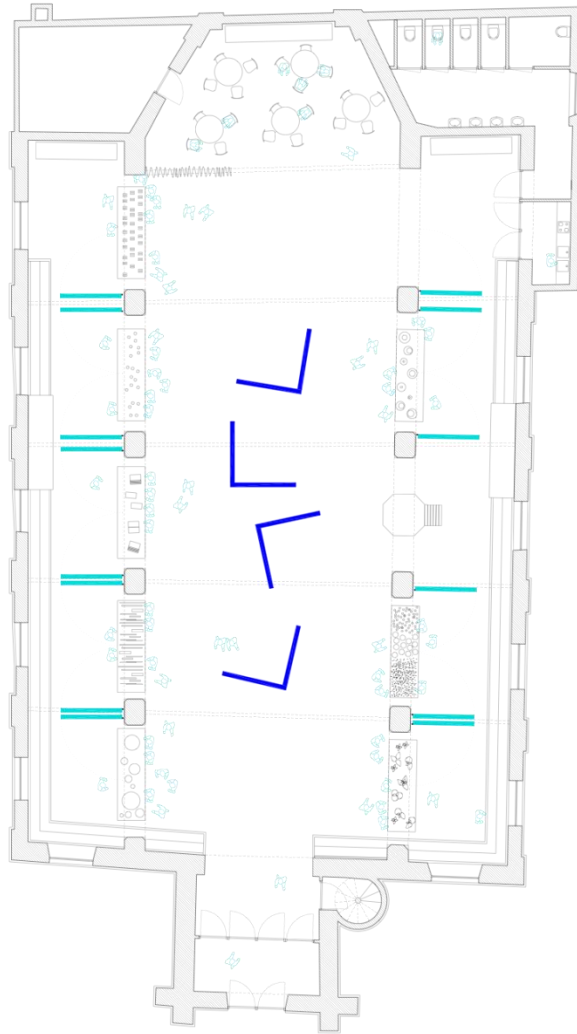
De sacristie kan omgevormd worden om sanitair in onder te brengen en het huidige verwarmingslokaal blijft.

OVERSLAG
Kerk in het midden
 traject toekomstverkenningen

9 september 2018 - Hans De Pelemacker & Albertina De Pelemacker

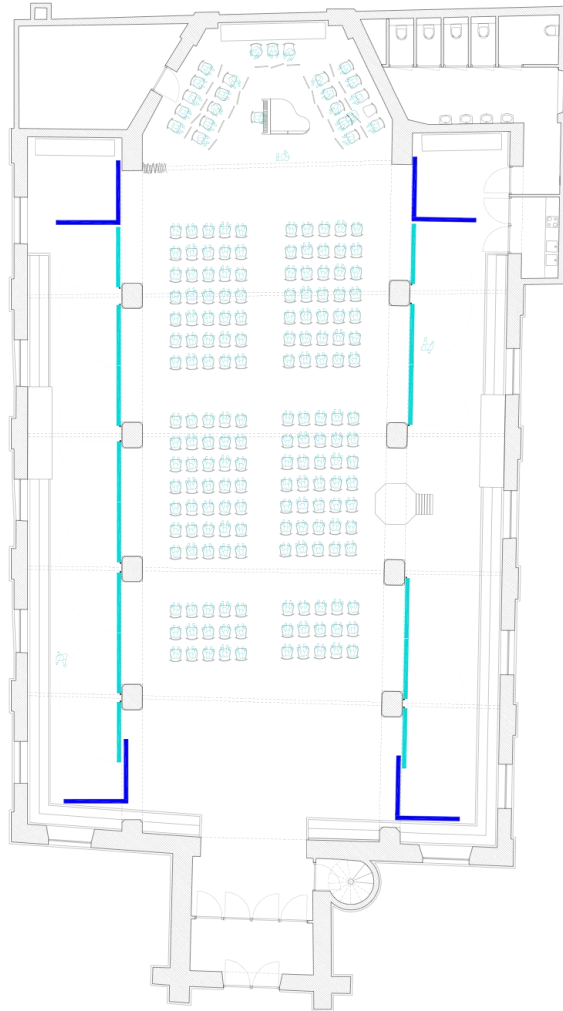
PLEIN - scenario's en referenties

OVERSLAG
Kerk in het midden
 traject toekomstverkenningen

9 september 2016 - Hans De Peismacker & Albertina De Peismacker

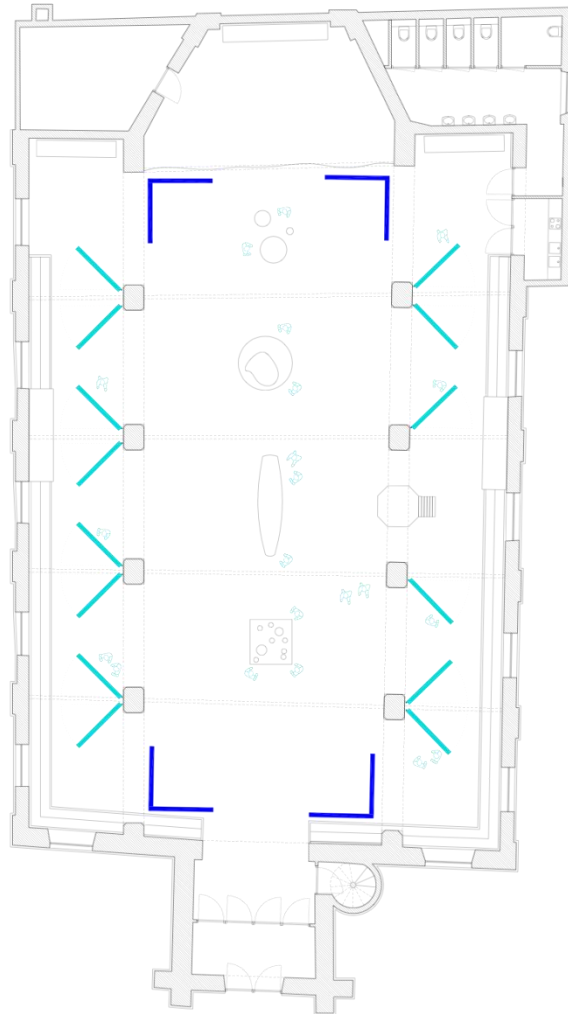
KERK - scenario: biomarkt

OVERSLAG
Kerk in het midden
traject toekomstverkenningen

9 september 2018 - Hans De Pelsmacker & Alberina De Pelsmacker

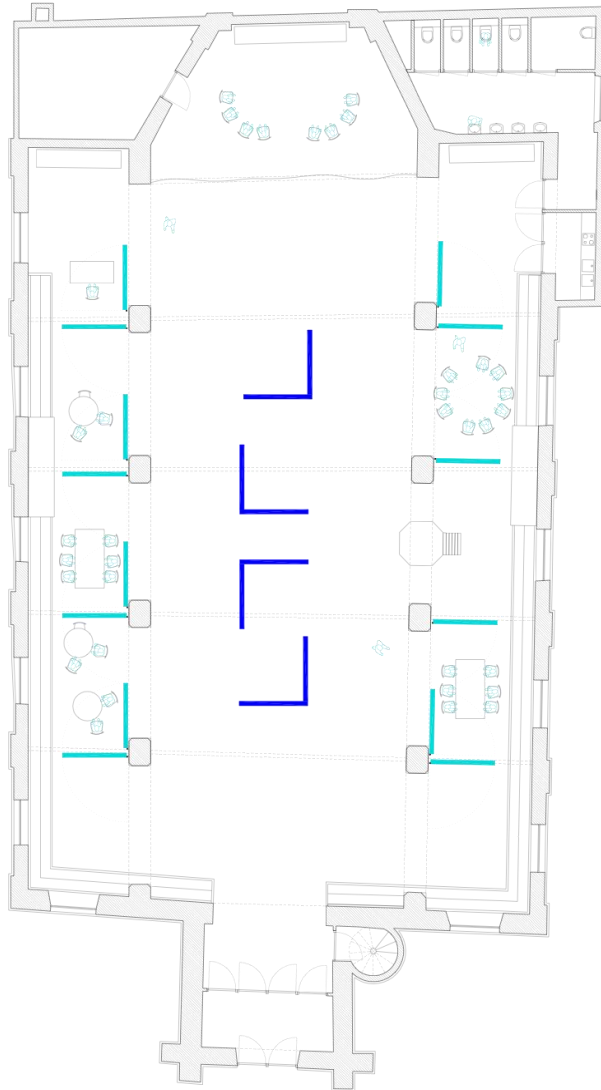
KERK - scenario: concert

OVERSLAG
Kerk in het midden
 traject toekomstverkenningen

9 september 2018 - Hans De Pelsmacker & Albertina De Pelsmacker

KERK - scenario: expositie

OVERSLAG
Kerk in het midden
 traject toekomstverkenningen

9 september 2016 - Hans De Pelsmacker & Albertina De Pelsmacker

KERK - scenario: werkplek

2.5. TOONMOMENT

De drie trajecten die in het kader van het project Kerk in het midden te Overslag werden doorlopen (toekomstverkenning, creatief en verhalen) kwamen samen in een toonmoment op 8 en 9 september 2018. Dit vond plaats in de kerk van Overslag terwijl er op het plein de jaarlijkse septemberkermis werd georganiseerd door het Feestcomité Overslag en andere verenigingen.

Op die manier was het toonmoment en de kermis een breed gedragen samenwerking. Op het plein kon men met gekke fietsen rijden, gaaibollen en waren er marktkraampjes van lokale handelaars. Het Wijkplatform organiseerde de bar terwijl de KVLV wafels bakte en koffie schonk. Het geheel werd opgeluisterd door een concert van Harmonie Concordia. In de kerk was er eveneens muziek. Organist Gaston Van Hooreweghe bespeelde het orgel, terwijl Mieke De Baere en Caroline Massy een akoestisch optreden verzorgden. Er werd ook naar de podcasts van het traject verhalen geluisterd (ook te horen bij de Mariagrot op het kerkhof). De schilderijen, tekeningen, keramiek en foto's vanuit het creatief traject werden tentoongesteld en met veel interesse bekeken en gretig becommentarieerd.

De extra activiteiten zorgden in combinatie met de resultaten van het creatief traject voor een mooi programma waarin kerk en plein centraal stonden en waarbij de bewoners konden kennismaken of kennismaken van de resultaten van het participatietraject.

De posters met de plannen van de visualisatie door Hans De Pelsmacker werden samen met de drie schaalmodellen gepresenteerd aan het publiek. Duiding werd aan de bezoekers gegeven door lokale mensen uit de kern- en werkgroep zodat er met een bekend gezicht in dialoog kon gegaan worden. Dit zorgde voor een meerwaarde en betekende dat het enthousiasme gedeeld werd.

Tijdens het toonmoment organiseerden we ook feedback. Men kon schriftelijke feedback achterlaten, maar ook in gesprek gaan met betrokken inwoners en de projectpromotoren.

De algemene teneur was heel positief. Het concept werd warm onthaal en ook de concrete visualisatie kende veel enthousiasme. Enige bezorgdheid was er over de mobiliteit en de beperkte parkeermogelijkheid op het plein in de visuele voorstelling.

De opkomst was groot: ongeveer 400 bezoekers werden geteld verspreid over de twee namiddagen van het kermisweekend.

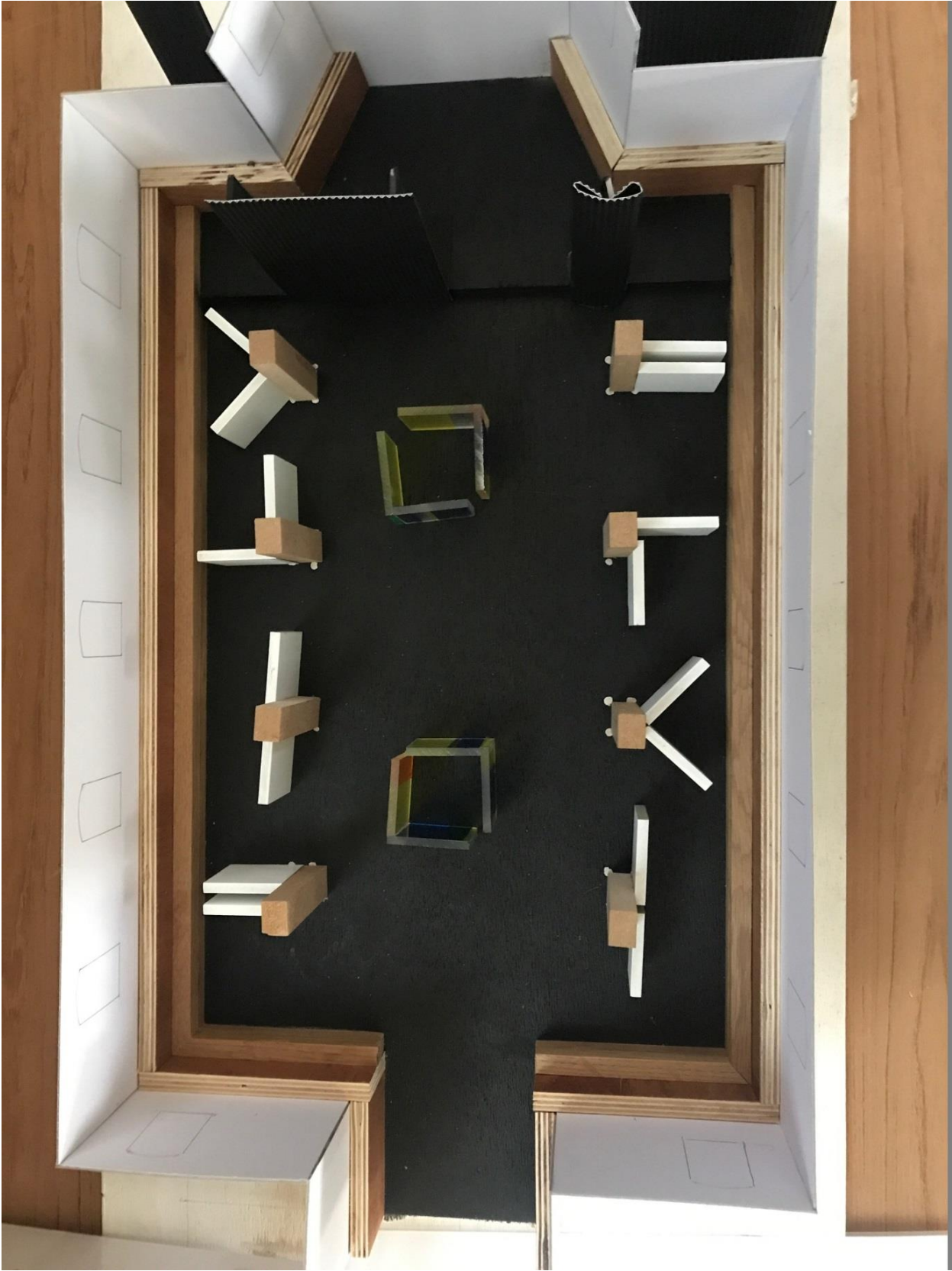
Schaalmodel van visualisatie concept dorpskern Overslag (Hans De Pelsmacker en Albertina De Pelsmacker)

Schaalmodel van visualisatie concept Omer Van Puyveldeplein Overslag (Hans De Pelsmacker en Albertina De Pelsmacker)

Schaalmodel van visualisatie concept interieur Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk (Hans De Pelsmacker en Albertina De Pelsmacker)

3. NATRAJECT

Het participatietraject dat in Overslag gelopen werd in het kader van het project Kerk in het midden is afgerond. Het herbestemmingstraject is dat niet. Bovendien heeft het participatietraject een stevige betrokkenheid én engagement teweeggebracht bij de lokale bevolking. Er is ambitie en goesting bij heel wat inwoners van Overslag om de nieuwe functies voor hun kerk te laten slagen en om het verandertraject te doorlopen.

De projectpromotoren hebben die wens tot engagement overgemaakt aan het gemeentebestuur, dat zich op zijn beurt bereid verklaarde om het verder verloop van het herbestemmingstraject samen met de inwoners vorm te geven. De projectpromotoren zullen hierin verder advies verlenen.

Hieronder stippen we enkele stappen aan die verder genomen kunnen worden om het verandertraject naar herbestemming, rekening houdende met de resultaten van het participatieproces Kerk in het midden te Overslag, te doorlopen.

3.1. HAALBAARHEIDSSTUDIE KERK EN PLEIN

Het project Kerk in het midden positioneerde zich bewust voor de uitvoering van een haalbaarheidsstudie. Het zoeken naar een nieuw of extra gebruik voor een kerkgebouw samen met de gemeenschap maakt immers geen deel uit van een haalbaarheidsstudie.

Voorliggend verslag van het participatietraject Kerk in het midden te Overslag kan nuttig zijn voor het gemeentebestuur wanneer zij zich kandidaat wenst te stellen bij bijvoorbeeld het Projectbureau Herbestemmen Kerken.

3.2. POSITIE KERKBESTUUR

Tot 30 juni 2019 beheert het huidig kerkbestuur het kerkgebouw en is het verantwoordelijk voor de activiteiten in het gebouw. Na 1 juli 2019 blijft het kerkbestuur deze functie behouden tot het kerkgebouw effectief onttrokken is aan de eredienst. De onttrekking aan de eredienst zal de bisschop pas uitvoeren wanneer er een 'waardige' en 'niet kwetsende' herbestemming bekend is.

Het kerkbestuur neemt de eerste stap om de bisschop in te lichten in verband met de toekomstplannen voor de kerk, ook al staat er in het kerkenbeleidsplan dat het kerkgebouw herbestemd zal worden. Dit is een kerkrechtelijke procedure waarbij enkel de bisschop de eindbeslissing neemt.

3.3. POSITIE GEMEENTEBESTUUR

Het kerkgebouw is eigendom van het gemeentebestuur Wachtebeke. Tot het kerkgebouw onttrokken wordt aan de eredienst, blijft het kerkbestuur bestaan en heeft het de verantwoordelijkheid het gebouw te beheren en te onderhouden.

Op het moment van onttrekking aan de eredienst, houdt deze taak op voor het kerkbestuur. Indien er nog ander patrimonium is, moet zij dit wel verder blijven beheren. Het kerkbestuur blijft in functie totdat de parochie gefusioneerd wordt met een andere parochie. Wanneer het kerkgebouw onttrokken wordt aan de eredienst, gaat het beheer ervan over naar de eigenaar, namelijk de gemeente. Onttrekking is ook nodig om het gebouw dat tot het privaat openbaar domein behoort een andere functie of bestemming te kunnen geven.

3.4. POSITIE BISDOM

3.4.1. PROCEDURE ONTTREKKING GEBOUW AAN DE EREDIENST

Onttrekking aan de eredienst is bij een herbestemming altijd nodig. Bij nevenbestemming hoeft deze procedure niet, er blijft immers eredienst plaatsvinden. Deze procedure volgt het kerkelijk recht en geen burgerlijk recht. Zolang er erediensten gehouden worden in een kerk, is dit een "gebouw van de eredienst" en mag er geen voltijds ander gebruik uitgevoerd worden of kan er geen erfpacht of verkoop zijn.

De enige bevoegde overheid om een kerkgebouw te onttrekken aan de eredienst is de bisschop. Het kerkbestuur geeft de intentie hiertoe aan per brief bij de bisschop. De bisschop vraagt daarop advies aan de priesteraad die elke drie maand zetelt. Het advies van de priesteraad gaat over het principe voor herbestemming en blijft geldig.

Wanneer er geen bisschop (bv. omwille van emeritaat) is, dan komt de priesteraad ook niet samen. Hierop kan er geanticipeerd worden het advies van de priesteraad al te vragen.

Na het advies van de priesteraad wordt er een onttrekkingsdecreet voorbereid. Dit decreet om het gebouw te onttrekken aan de eredienst zal bij verkoop vermelden dat het "net voor het verlijden van de acte van verkoop" of "volgens overeengekomen tussen gemeente- en kerkbestuur" in voege gaat.

Alvorens de bisschop effectief het gebouw onttrekt aan de eredienst, wil deze weten wat de herbestemming zal inhouden. Deze mag enkel "waardig" en "niet kwetsend voor de gevoelens van de gelovigen" zijn. Hiervoor worden in een brief de toekomstige plannen in algemene lijnen uiteengezet.

De onttrekking aan de eredienst moet bekendgemaakt worden. Hiervoor worden de lokale pagina's van "Kerk en Leven" gebruikt. Hierop kan beroep aangetekend worden, in eerste instantie bij de bisschop die 30 dagen tijd heeft en in tweede instantie bij de Congregatie van de clerus te Rome.

Men start de procedure tot onttrekking aan de eredienst best zodra het zeker is dat het gebouw een herbestemming zal krijgen.

3.4.2. OPHEFFING PAROCHIE EN SAMENVOEGEN MET ANDERE PAROCHIE

Zie: Decreet op de kerkfabrieken, artikel 4, 7 mei 2004 en wijziging juli 2012. Deze procedure heeft als eindbeslissers de bisschop en de Vlaamse Overheid (Minister van Binnenlands bestuur).

Het initiatief om een parochie op te heffen en samen te voegen met een andere komt vanuit de lokale parochie. Het dossier wordt opgesteld door het bisdom en doorgestuurd naar de Vlaamse Minister van Binnenlands bestuur. Het Vlaamse ministerie vraagt de betrokken gemeenten om advies. Als de gemeenten binnen de vier maanden niet antwoorden, wordt dit advies positief geacht. Om het dossier niet te vertragen raadt het bisdom aan om dit te agenderen op een gemeenteraad en een beslissing te nemen en door te geven. Na advies van de gemeente neemt de bevoegde minister een beslissing.

Als de grenzen van een parochie gemeentegrensoverschrijdend zijn, kan dit in hetzelfde dossier aangepast worden. Het is administratief eenvoudiger omdat er vervolgens niet meer dan één gemeente moet bijdragen in de tekorten van de kerkbesturen.

De opheffing van de parochie en het samenvoegen wordt eveneens gepubliceerd in de lokale pagina's van "Kerk en Leven".

Bij de erkenning van een fusie van parochies door de Vlaamse Regering, zal de kerkfabriek van de op te houden parochie ophouden te bestaan. Het mandaat van alle leden van de betrokken kerkbesturen komt ten einde. De "te behouden kerkfabriek" zal opnieuw samengesteld worden door de bisschop.

De roerende en onroerende goederen worden van rechtswege overgedragen naar de nieuwe grotere parochie (op datum van erkenning).

3.5. WAARDEREN, SELECTEREN EN HERBESTEMMEN VAN ROEREND RELIGIEUS ERFGOED

Het kerkbestuur van Overslag is – net zoals de andere kerkbesturen in Vlaanderen – de beheerder van het religieus erfgoed in de kerk. Het is hun opdracht ervoor te zorgen dat de erediensten waardig kunnen plaatsvinden. Deze groep vrijwilligers zijn dus verantwoordelijk voor het onderhoud en de instandhouding van de kerkgebouwen van hun parochie, inclusief het vaak rijke kunst- en cultuurpatrimonium.

Erfgoedsspecialisten noemen alle kerken samen wel eens 'het grootste museum van het land'. De zorg ervoor is dan ook niet altijd makkelijk voor de kerkbesturen. Vooral niet nu er voor meer en meer kerken een neven- of herbesteding moet gezocht worden.

Het kerkbestuur van Overslag heeft zich alvast goed aan haar taken gewijd en zorgde voor een degelijke en actuele inventaris van alle objecten in en aan het kerkgebouw. Afhankelijk van het toekomstig nieuw gebruik van de kerk zullen sommige voorwerpen ter plaatse kunnen blijven en andere niet. Die laatste categorie zal 'herbestemd' worden.

Om die herbesteding op een doordachte en verantwoorde manier uit te voeren zal in Overslag het "Stappenplan voor het waarderen, selecteren en herbesteden van roerend religieus erfgoed in parochiekerken" gebruikt worden. Dit stappenplan biedt het kerkbestuur een leidraad om uit te zoeken wat de betekenis en erfgoedwaarde van hun collectie is, wat er moet bewaard blijven, wat niet en wat er waar kan herbested worden. Het helpt om verantwoorde keuzes te maken. Het kerkbestuur zal met begeleiding vanuit de Provincie Oost-Vlaanderen hier de komende maanden aan werken en gebruik maken van het www.stappenplanreligieuserfgoed.be. Dit stappenplan is een realisatie van de werkgroep Waarderen en herbesteden roerend religieus erfgoed, een samenwerking tussen het CRKC, Provincie Antwerpen en Provincie Oost-Vlaanderen.

BESLUIT

Het uitgangspunt van het project Kerk in het midden in Overslag was het pastoraal plan en het kerkbeleidsplan. Toen het project van start ging was de beslissing dat het kerkgebouw zou onttrokken worden aan de eredienst nog maar bij weinigen gekend. Deze beslissing moest dus nog breed gecommuniceerd worden en dit nam veel tijd in beslag bij de opstart van het participatieproces. Het besluit tot herbestemming was voor velen moeilijk te verteren. Ook de onzekerheid in verband met de toekomstvisie van het kerkhof zorgde voor boosheid en reacties. Het gemeentebestuur nam hierover tijdens het traject wel een duidelijk standpunt in.

Een kleine lokale gemeenschap, zoals in Overslag, maakt het voor een kerkbestuur niet makkelijk om voldoende draagkracht te bereiken. Het project Kerk in het midden heeft dit in Overslag vergroot. Tijdens het lange proces hebben verschillende personen, ook mensen die zich niet religieus verbonden voelden met de kerk, zich geëngageerd. De projectpromotoren hebben dit gefaciliteerd en de procesarchitectuur co-creatief laten vorm krijgen met de lokale bevolking. Enkele personen willen bepaalde tijdelijke gebouwen uitproberen in de kerk. Ook dit werd bespreekbaar en kan verder deel uitmaken van het verandertraject naar herbestemming.

Het resultaat van het participatief traject voor de kerk van Overslag, een multifunctionele ruimte op schaal van Overslag gedragen door de drie pijlers – commercieel, cultureel en sociaal – is niet meteen baanbrekend. Het is wel gedragen door de gemeenschap en dat is in vergelijking met veel andere kerkgebouwen vernieuwend. Kerk in het midden heeft in Overslag een dynamiek rond de dorpskern en de kerk in gang gezet door dialoog mogelijk te maken en initiatieven groeikansen te bieden.

Het traject naar herbestemming van de kerk is nog niet ten einde. Er moeten daartoe nog verschillende stappen genomen worden. Deze worden in voorliggend verslag overlopen. Het participatietraject heeft een stevige betrokkenheid en engagement teweeggebracht bij de lokale bevolking. Er is ambitie en goesting bij heel wat inwoners van Overslag om de nieuwe functies voor hun kerk te laten slagen en om het verandertraject naar herbestemming te doorlopen. De projectpromotoren hebben die wens tot engagement overgemaakt aan het gemeentebestuur, dat zich op zijn beurt bereid verklaarde om het verder verloop van het herbestemmingstraject samen met de inwoners vorm te geven. De projectpromotoren kunnen hierin verder advies verlenen.

COLOFON

Wij danken alle deelnemers, medewerkers, inwoners en verenigingen van de gemeente Wachtebeke-Overslag voor hun inzet om dit traject tot een mooi einde te brengen.

'Kerk in het midden' is een participatieproject van de dienst Erfgoed van de provincie Oost-Vlaanderen en Vormingplus Gent-Eeklo vzw. Zij leggen hun expertise samen om na te gaan hoe we vanuit de lokale bevolking tot gedragen en waardevolle voorstellen voor een nieuw of breder gebruik van de parochiekerken kunnen komen.

www.kerkinhetmidden.be

